

YAKINDOĞU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜTAHYALI ABDURRAHMAN FEVZİ EFENDİ

MİKYÂSU'L – LİSÂN KİSTASU'L – BEYÂN

(s. 164 – 174)

Hazırlayan

NESLİHAN GÜNGÖR

LEFKOŞA

2016

YAKINDOĞU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜTAHYALI ABDURRAHMAN FEVZİ EFENDİ

MİKYÂSU'L – LİSÂN KISTASU'L – BEYÂN

(s. 164 – 174)

Hazırlayan

NESLİHAN GÜNGÖR

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. ESRA KARABACAK

LEFKOŞA

2016

ÖZ

Çalışmamıza konu olan Mikyasu' l Lisan Kıstasu' l Beyan adlı eser Kütahyalı Abdurrahman Fevzi Efendi tarafından kaleme alınmıştır. Eser bir *mukaddime*, beş *maksat* ve bir *hatimeden* oluşmuştur. Yazar eserin kaleme alma sebeplerini açıkladıktan sonra dil öğretiminin gerekleri üzerinde durmuştur. Avrupa' da dil öğretiminin nasıl önemsendiği belirtilerek, bizlerinde bu konuyu önemsememiz gerektiğini eserinde vurgulamıştır.

Abdurrahman Fevzi Efendi konuları açıklarken, maksat ana başlığını kullanmıştır. *Maksatları bablara, babları da nevlere, kısımlara sınıflara* ayırmıştır.

Metin kısmı 177 sayfadan meydana gelmektedir. Eserin ilk kısmında içindikiler kısmı, terimlerin açıklandığı kısım, yazar hakkında ve basıldığı yer hakkındaki bilgilerin verildiği bir bölüm vardır. Eserin sonunda da bir doğru- yanlış cetveli bulunmaktadır. Eser, toplam olarak 207 sayfadan meydana gelmektedir.

İncelememiz, metnin 164 - 174 sayfaları arası esas alınarak önsöz, kısaltmalar, Abdurrahman Fevzi Efendi ve eseri hakkında bilgi, Türk Gramer Tarihi, metin içinde yer alan dilbilgisi terimleri ve ekleri tespit edilerek günümüz Türk dilbilgisi kuralları dikkate alınarak yapı bakımından incelenmiştir. Dil bilgisi terimleri sözlüğü, tıpkıbasım, sonsöz, kaynakça başlıklarıyla tamamlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Dilbilgisi, dilbilgisi kitapları, dilbilgisi terimleri, Abdurrahman Fevzi, Mikyasu' l-Lisan Kıstasu' l Beyan.

ABSTRACT

A masterpiece named Mikyasu'l Lisan Kistasu'l Beyan written by Abdurrahman Fevzi Efendi from Kutakhya is the subject of our essay. The book is consisting of an introduction five purposes and a conclusion. The author explains the reasons of creating this book then he is focusing on requirements of language teaching. In addition, he emphasizes that we should pay a lot of attention to this theme.

Explaining the subject, Abdurrahman Efendi Fevzi using the main purpose as a title. *He separated the purposes into the chapters, chapters into paragraphs, parts, groups.*

The text consists of 177 pages. In the first part of the contents of the book, there is a part with explanations of terms, a part with information about the author and the place it was printed at. There is a true-false ruler in the end of the book as well. In the total book consists of 207 pages.

Our research is based on 164 – 174 pages from the basis and aiming the structural analysis of Turkish grammar, abbreviations, the information about Abdurrahman Fevzi Efendi and his book, The history of Turkish grammar, the determination of grammatical terms and adds used in comparison with nowadays Turkish grammar rules considering Turkish grammar.

Key words: Grammar, grammar books, grammar terms, Abdurrahman Fevzi, Mikyasu'l-Lisan Kistasu'l Beyan.

ÖNSÖZ

Türkçe öğrenimine ve öğretimine önem verildiği bir devirde yetişen Abdurrahman Fevzi Efendi Türk dilinin yapısını, kurallarını ve okunuşunu anlatan Mikyasu'l Lisan Kıstasu'l- Beyan adlı eseri yazmıştır. Bu eser birçok bilimsel çalışmaya konu olmuştur.

Abdurrahman Fevzi Efendi bu eseri 1847'de yazmaya başlamış ve 1851'de tamamlamıştır. Eser, Eski Türk dilbilgisi tarihi açısından son derece önemlidir. Mikyasu'l Lisan Kıstasu'l Beyan adlı eser, 1299 (1882)'da Meclis-i Maarifin izniyle İstanbul'da Mahmud Beg Matbaasında basılmış, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Osmanlıca Eserler Bölümünde, 29442 raf numarasıyla kayıtlı olan kopyası üzerinde yapılmıştır. 177 sayfa 17 bölümden oluşan bu eser, 164 ve 174 sayfaları arası tezimize konu olmuş ve incelenmiştir.

Tezimiz üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Kütahyalı Abdurrahman Fevzi Efendi'nin hayatı, eseri, Türk Gramer Tarihi hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmamızın asıl bölümünü ikinci bölüm oluşturmaktadır. Bu bölümde Mikyasu'l Lisan Kıstasu'l Beyan eserinin 164 ve 174 sayfaları arasında yapılan inceleme, Gramer terimleri sözlüğü indeksi ve tıpkıbasım yer almaktadır.

Tezimizin üçüncü ve son bölümünde elde ettiğimiz sonuçlar toplu olarak verilmiştir. Ayrıca yararlandığımız kaynaklar bir liste halinde sunulmuştur.

Bu eserin incelenmesi sırasında beni yönlendiren, bana yardımlarını esirgemeyen, daima beni teşvik eden Doç. Dr. Esra Karabacak hocama teşekkür ederim.

Neslihan Güngör

Lefkoşa, 2016

İÇİNDEKİLER

Öz.....	I
Abstract.....	II
Ön Söz.....	III

İNCELEME

I

1.1Abdurrahman Fevzi Efendi'nin Hayatı.....	1
1.2. Mikyasu'l Lisans Kıstasu'l Beyan Eseri Hakkında Bilgi.....	2
1.3. Türk Gramer Tarihi.....	5

II

2.1. Metnin Dil Bilgisi İncelemesi.....	10
2.2. Gramer Terimleri Sözlük İndeksi.....	29
2.3. Tıpkıbasım.....	38
Sonsöz.....	50
Kaynakça.....	51
Özgeçmiş.....	52

I

KÜTAHYALI ABDURRAHMAN FEVZİ EFENDİ HAYATI, MİKİYASU’L LİSANS KİSTASU’L BEYAN ESERİ HAKKINDA BİLGİ, TÜRK GRAMER TARİHİ¹

1. Kütahyalı Abdurrahman Fevzi Efendi’nin Hayatı

Abdurrahman Fevzi Efendi, Kütahya’nın yetiştirdiği Türk diline hizmet etmiş önemli bir dil bilimcisidir. 1802 yılında Kütahya’da doğmuştur. Tam adı Seyyid Abdurrahman Hâlveti er- Rufai el Kütahî’dir. Babası, zamanın Kütahya bilginlerinden olan Sadıkkade Mustafa Efendi’dir. İlk eğitimi, memleketinde babasından din bilgisi olarak aldıktan (1828) sonra, 1829 yılında medrese eğitimi görmek için İstanbul’a gider. Müderris İmam Zade Esat Efendi’nin derslerine devam eder. Yüksek tahsilini tamamlayıp 1833’te diplomasını alır. Müderris olur. 1834’te İstanbul’da *Dâru’l- Hadis Valide Sultan Müderrisliği*’ne atanır. Bir yıl sonra (1835) da Harp Okuluna Arapça öğretmeni olarak tayin olmuştur. Burada yirmi yıl aralıksız Türkçe, Arapça ve Tarih dersleri verir. Sofya mevleviyeti rütbesine yükseltilmiştir. (1858). 1863’te emekliğe ayrılmış ve bir yıl sonra (1864) İstanbul’da vefat etmiştir. İstanbul, Eyüp Defterdar caddesi civarında *Yâvedud Kabristanlığına* defnedilmiştir.

Abdurrahman Fevzi Efendi, güzel ahlaklı, zeki, ilmin inceliklerini bilen, olgun bir insan olarak belirtilmiştir. Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri* (1914) adlı kitabında Abdurrahman Fevzi Efendi’nin Mektebi Harbiye’de *Kitapsız* ismiyle şöhret olduğunu ve Riyaziyyun- ı Osmaniye’den Mustafa Paşa’nın oğlu olduğunu belirtir. (Tahir, 1914, s. 243).

¹ Kütahyalı Abdurrahman Fevzi Efendi’nin hayatı, Mikyasu’l Lisans Kistasu’l Beyan eseri ile ilgili bilgi ve Türk Gramer Tarihi bölümünü hazırlarken yararlanılan kaynaklar:, “ Abdurrahman Fevzi Efendi”, Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, İstanbul, 2008, c.1, s. 27-29, Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul, 1914, s. 243- 245, Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, İstanbul, 2009, s. 105- 115, Esra Karabacak, Ahmet Cevdet Paşa’nın Dil Bilgisi Kitapları, İstanbul, 2012, s. 615- 619.

1.2. Mikyasu'l Lisan Kıstasu'l Beyan

Türkçe öğrenimine ve öğretimine önem verildiği bir devirde yetişen Abdurrahman Fevzi Efendi, zamanın bu akımına uyarak Türk dilinin kurallarını anlatan *Mikyasu'l Lisan Kıstasu'l Beyan* adlı bu eserini yazmakla Türk diline çok önemli bir hizmeti olmuştur. Eseri, 1847'de yazmaya başlamış ve 1851'de bitirmiştir. Daha sonra kitabı üzerinde bazı düzeltmeler yaparak genişletmiştir. Eser, bir komisyon tarafından incelenmiş ve dilbilgisi açısından değerli görülerek kitabın basılmasına ancak yazarının ölümünden sonra karar verilmiştir. 1882'de Darüşşafaka adına basılmış ve Türkçe dersleri bu esere göre okutulmuştur. Tanzimat'ın ilk Türkçe grameri sayılmış ve yazarına Tanzimat'ın ilk Türk gramercisi unvanı verilmişse de tamamlanma(1861) ve yayımlanma tarihi (1881) göz önünde tutulduğunda basılı ilk gramer Keçecizade Mehmet Fuat ile Ahmet Cevdet Paşa'nın birlikte kaleme aldıkları, yarım yüzyıl olarak da önem kazanan *Medhal-i Kavîd*'dir. (1851).

Ali Ulvi Elöve *Mikyasu'l Lisan Kıstasu'l Beyan* (1942) adlı eserin çevirisini yapmış ve Abdurrahman Fevzi'nin takip ettiği yöntemin çağdaşlarından iki noktada farklılık gösterdiğini belirtmiştir: İlk olarak gramerinin çatısını kuracağı terimleri tespit etmiştir. Eserinin girişinde Istılâhât – i Mevzû'a ve Unvânât- i Muhteri' başlığı altında terimler karşılıklarıyla vermiştir. Eserin bütününe serpiştirdiği diğer yeni terimlerle bunların sayısı oldukça fazladır. Arapça köklerden üretilen ancak Türkçenin yapısına göre tespit edilen dilbilgisi terimleri açısından eser çok önemlidir. Bütün yapım ve çekim ekleri ayrı terimlerle karşılanmış her bir mana değeri için de yeni terim karşılıkları kullanılmıştır. Eserde, anlam ayırt edici noktaları belirtmeye yönelik bir terim türetme sistemi söz konusudur. Eser, Türk Dil Kurumu uzmanlarından Ali Ulvi Elöve tarafından Dördüncü

Türk Dili Kurultayı'na sunulmak üzere ilk altmış iki terimi, kendisinin türettiği karşılıklarla hazırlanmıştır (1940). Eserde, Türkçenin ses değerleriyle Arap alfabesini mukayese ederek yeni bir alfabe geliştirilmesi fikri savunulmuştur. Her sese bir harf, her harfe bir ses prensibini esas alan yeni Latin alfabesinin ilk müjdecisi olan Abdurrahman Fevzi Efendi yeni tekliflerini dilin kolay okunup anlaşılması, eğitim ve öğretimin hız kazanması için sunmuştur. En önemli görüşü, gramer başlığı altında imla, sarf (yapı bilgisi), nahv (söz dizimi) ve ıstikakın (türetme bilgisi) birleştirilmesi gerektiğini ve ünlülerin kullanılmasının kaçınılmaz olduğunu savunmasıdır. Türkçenin ünlü sistemini göstermek için Batıda vowel (ünlü) denilen işaretlere benzer harflerin kullanılması veya her harfin ince ve kalın sıralı şekillerinin geliştirilmesi üzerinde durmuştur. Ona göre imla kılavuzunun olmayışı öğrenenin kelime kalıplarını öğrenmesini güçleştirmekte, zaman kaybına yol açmaktadır.

Abdurrahman Fevzi Efendi, Türkçenin ses yapısının temelini ince ve kalın ses uyumu oluşturduğunu vurgular. Yuvarlak – geniş ünlülerin ancak ilk hecede yer alması kuralı gibi konular etraflıca incelenmiştir. Zaman zaman standart Türkçenin dışına da çıkarak, Anadolu ağızlarından, Azeri ve Çağatay Türkçesinden de örneklerle eserinin genel Türkçeyi içine alan bir gramer olduğunu ifade etmiştir.

Eser, 1530'da Bergamalı Kadri'nin *Müeyyessiretü'l – Ulûm* adlı eserinden sonra Türk dilinin ikinci gramer kitabı olarak kabul edilmiştir. Eser, 1299 (1882)'da Meclis-i Maarifin izniyle İstanbul'da Mahmud Beg Matbaası'nda bastırılmıştır. Eserin bu baskısı Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Osmanlıca Eserler Bölümünde, 29442 raf numarası ile kayıtlıdır.

Mikyasu'l Lisan Kıstasu'l Beyan'ın metin kısmı 177 sayfa ve 17 bölümden meydana gelmektedir. Eserin başında içindekiler kısmı, terimlerin açıklandığı kısım, yazar

hakkında ve basıldığı yer hakkında bilgilerin verildiği bir bölüm vardır. Bu bölüm de yirmi iki sayfadan ibarettir. Eserin sonunda da sekiz sayfalık doğru- yanlış cetveli bulunmaktadır. Baştaki yirmi iki sayfalık bölüm ayrı, metin ve doğru – yanlış cetveli ayrı numaralandırılmıştır. Eser, toplam olarak 207 sayfadan meydana gelmektedir. Metin kısmında her sayfada otuz beş satır yer almaktadır. Eser, bir mukaddime, beş maksat ve bir hatimeden ibarettir. Temel bilgilerden sonra eser, konulara ve konular da aralarında bölümlere ayrılmıştır.

Abdurrahman Fevzi Efendi, konuları açıklarken maksat ana başlığını kullanmıştır. Maksatları bablara, babları da nevlere, kısımlara, sınıflara ayırmıştır. Buralarda açıklanması gereken ayrıntıları da hasîse, tenbih, mühimme, faide, tetimme adları ile açıklamıştır. Metnin başında ve bazen de maksatlarda açıklanması gereken bilgileri tevtia adı altında maddeler halinde izah etmektedir. Eserde ara başlıklar olarak ammâ ba'd, nev, kısm, mühimme, fa'ide, maksad, bab, tarik, hasâ'is, hasîse, tenbihât, tenbih, mu'tariza, temimme, matlab, mevzi terimleri kullanılmıştır.

Eser, Besmele ile bir başlangıcın ardından Allah'a hamdı ve Peygamber'e şükrü anlatan bir bölüm ile devam eder. Ammâ ba'd kısmı bir nevi önsözdür. Burada Abdurrahman Fevzi Efendi'nin dile verdiği önem yine kendisi tarafından anlatılır. Daha sonra aşağıdaki bölümleri içerir:

Türkçe kelimelerin fiil, isim ve edat olarak bölümlere ayrılması, fiil ile ismin türemiş, kendisinden türetilen ve kendisi kök olan (türememiş) biçimlerinin bölümlemesi ve edatın kök (türememiş) olması, fiilin basit ve türemiş olarak bölümlere ayrılması, fiilin basit ve birleşik olarak bölümlere ayrılması, fiilin anlamlı ve anlamı eksik olan olmak üzere bölümlere ayrılması, anlam açısından tam (esas) ve eksik (yardımcı) bir fiilin

geçişli ve geçişsiz olarak ayrılması, ismin belirli ve belirsiz olarak bölümlere ayrılması ve belirli isimlerin tür olarak on bir bölüm halinde incelenmesi.

Temel bilgilerden sonra eser, konulara ve konular da aralarında bölümlere ayrılmıştır.

Ekler, sesler, anlamlı kelimeler, edatlar, yardımcı sesler, işaret, asıl Türkçe kelimeler yapıları itibarıyla (Arapçaya benzetilerek) sesler atılarak en az üç kök harf kalan yapılar, hece harfleri, her birinde kalınlık ve incelik kavramı, Arap dilindeki işaretler ve bu işaretlerin harflerle birleşmesi, harekelerin şekillenmesi, harflerin birbirine bitişen ve ayrık biçimleri, sessiz harflerin yanlarına konulan seslerle değişik anlamlar, hecelerle birleşmiş şekiller; harflerin eklenmesi, birleşme şekilleri, ekleri ve heceleri oluştururken uğradıkları değişimler; değişikliğe uğrayan harflerin çeşit ve bölümleri; kelimeye eklenirken ünlüsü atılan şekiller; zamirlerin bölümlere ayrılması.

Yazar, eserini kaleme alma sebeplerini açıkladıktan sonra dil öğretiminin önemi üzerinde durmuştur. Avrupa’da dil öğretiminin nasıl önemsendiği belirtilerek, bizlerin de bu konuyu önemsememiz gerektiği vurgulanmıştır. Eserin en önemli özelliklerinden biri, ne kendisinden önce yazılmış *Müeyyessiretü’l Ulûm*’daki ne de daha sonra yazılmış gramerlerdeki terimlere benzemektedir. Eserde önemli bir başka özellik de fiillerin yapısının zaman, hades ve nispet diye sınıflanmış olmasıdır. Zaman, fiilin zamanını, hades fiilin hareketini, oluşunu, nispet ise fiil köklerinin ek alarak oluşturduğu biçimleri anlatmaktadır.

1.3. Türk Gramer Tarihi

Bir dilin yazı ve kültür dili olarak iki önemli dayanağı vardır. Bunlardan biri o dilin bütün söz varlığını içinde toplayan sözlüğüdür. Öteki de grameridir. Gramer, insan kafasındaki düşünceyi söze ve söz bütününe dönüştüren dili, bilimsel ölçüler içinde anlatan, o dilin anlaşılması ve kullanılması için gerekli yöntem ve kuralları bir sistem

yapısı içinde öğreten bilim dalıdır. Sözlük ve gramerler, dili kuşaklar arasında unutulmaktan kurtaran, onları birbirine bağlayan bağlardır. Gramer, aynı zamanda bir dilin sağlıklı olarak gelişmesinin de anahtarıdır. O dili konuşan toplumun kültür varlığının korunmasında ve sağlıklı bir biçimde yol alışında başlıca etkidir. (Korkmaz, 2009, s. 105)

Türk dilinin bütünü açısından bakıldığında tarihi dönemlere giren, Türk gramerinin tarihi gelişimini anlatan bazı eserler şunlardır:

- **Cevâhirü'n – Nahv fi- Lûgat- it Türk**

Bu eser ilk gramer kitabı olarak bilinmektedir. XI. Yüzyılın ikinci yarısında Kâşgarlı Mahmud tarafından yazılmıştır. Kâşgarlı, böyle bir eser yazdığını bildirmişse de bugün bu eser elimizde mevcut değildir. Eser, kayıp kitaplar arasındadır. (Korkmaz, 2009, s. 105)

- **Divanü Lûgati't Türk**

XI. yüzyılda Kâşgarlı Mahmud tarafından yazılmış ilk sözlük ve gramer kitabıdır. Eser, Türk dilinin ilk sözlüğü olması ve Türk dilinin XI. Yüzyıl dil özelliklerini ihtiva etmesi yanı sıra Türk tarihi, coğrafyası, mitolojisi, folkloru hakkında da çeşitli bilgiler vermiştir.

Kâşgarlı Mahmud, XI. Yüzyıl Orta Asya Türk kavimlerini boylarına göre tasnif etmiş, konuştukları dil ve ağız farkları üzerinde durmuştur.

Kâşgarlı Mahmud eserini, Türk milletinin yüceliğini, Türk dilinin Arapça kadar zengin bir dil olduğunu ortaya koymak ve Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla kaleme almıştır. Bu sebeple eser, Türkçeden Arapçaya bir sözlük şeklinde düzenlenmiştir. Eserde madde başları Türkçe, açıklamalar Arapçadır.

Divanü Lûgat- it Türk pek çok önemli özelliği arasında eserin ilk sayfasında yer alan bir de harita bulunmaktadır. Bu harita Türkün çizdiği ilk dünya haritasıdır. Kâşgarlı Mahmud, dönemindeki Türk topluluklarının hangi bölgelerde yaşadığını göstermek amacıyla çizdiği bu haritaya bazı ulusların yaşadığı bölgeleri de ekleyerek yeryüzündeki belirli bölgeleri gösteren bir dünya haritası oluşturmuştur. (Korkmaz, 2009, s. 106)

- **Mukaddimetü'l – Edeb**

XII. yüzyılın ilk yarısında Arapça olarak yazılmış (1128- 1144) ve Harzemşah Adsız'a ithaf edilmiş olan Zemahşeri tarafından kaleme alınmıştır. Arapça öğrenme amacına dayanan Harezmi Türkçesi tercümeli pratik bir sözlüktür. (Korkmaz, 2009, s. 105)

- **Müyessiretü'l - Ulûm**

Doğrudan doğruya Türkiyye Türkçesinin tarihi dönemine giren ilk gramer kitabıdır. Bergamalı Kadri tarafından yazılıp 1530 yılında Kanınî Sultan Süleyman'ın veziri İbrahim Paşa'ya sunulmuş olan bu gramer XVI. Yüzyıl Osmanlı Türkçesini temsil eder. Bu eserde Türkçe şekillerin Arapça karşılıkları da verilmiştir. Eser, gerek Tanzimat Döneminde gerekse sonraki dönemlerde Türk grameri açısından önem taşımaktadır. (Korkmaz, 2009, 106)

- **Kavâid- i Osmâniyye**

Eser, Ahmet Cevdet Paşa ve Keçecizâde Mehmed Fuad Paşa tarafından yazılmıştır. Türk dilinin ilk Türkçe yazılmış gramer kitabıdır. Eser, Türkçeyi ayrıntılı bir şekilde işlemesi ve yeni dil bilgisi terimlerinin kullanılması bakımından önemlidir. Encümen –i Dâniş kararıyla okullarda elli yıl kadar ders kitabı olarak okutulmuştur.

Eser, Şeyhülislam'ın Arapça takriziyle başlar. Besmeleden sonra Allah'a şükür, Hz. Muhammed'e soyuna ve sahabisine dualar bulunmaktadır. Böyle bir eser yazmaya neden ihtiyaç duydukları, Abdülmecid'in nasıl destek olduğu anlatılır. (Karabacak, 2012, s. 615)

- **Medhal – i Kavâid**

İlk defa H. 1268/ M. 1852 yılında taş basma ve 55 sayfa olarak basılmıştır. Eser, Medhal – i Kavâid başlığı altında besmele ve şükür bölümüyle başlar. Daha sonra dilin insan hayatındaki önemi hadis ve ayetlerle anlatılır. Peygambere, soyuna ve etrafındakilere dua edilir. Dîbâce bölümünde hükümdarın ilme ve eğitimin yaygınlaşmasına verdiği değerden ve yazarın yeni başlayanlara kolaylık sağlaması ve ilk kitaba bir başlangıç olması için bu eseri kaleme aldığı anlatılır. (Karabacak, 2012, s. 616)

- **Tertîb – i Cedid Kavâid – i Osmâniyye**

Tertîb – i Cedid Kavâid – i Osmâniyye, Kavâid – i Osmâniyye'nin yeni bir düzenlemesidir. İlk baskısı H. 1303/ M. 1885'te yapılan bu eserin daha sonra değişik düzenlemelerle otuzdan çok baskısı yapılmıştır. Eserin giriş bölümünde Ahmet Cevdet Paşa daha önce yazdığı dil bilgisi kitaplarını tanıtarak bu eserin de Kavâid – i Osmâniyye'nin yeniden tertibi olduğu üzerinde durur. (Karabacak, 2012, s. 617)

- **Belâgat – i Osmâniyye**

İlk baskısı H. 1298/ M. 1880'de yazılan eserin daha sonraki yıllarda sekiz baskısı daha yapılmıştır. Giriş bölümünde Ahmet Cevdet Paşa yazdığı dil bilgisi kitaplarını tanıtmıştır. Tam anlamıyla belâgat ilmini ele alıp işleyen ilk eserdir. Eser,

dfbâce ve mukaddime kısımlarından meydana gelen bir giriş bölümünden ve üç ana bölümden oluşmaktadır.

Eser, bugün dil biliminin alt başlığı olarak ele alınan anlam biliminin en önemli kaynaklarından biridir. (Karabacak, 2012, s. 619)

- **Emsile – i Türkiyye**

Dönemin önemli gramerlerinden olan bu eser Abdullah Ramiz Paşa tarafından kaleme alınmıştır. 1866 yılında yayımlanmış olan bu eserde de konular “Lisân – ı Osmâninin Kavâidini hâvî” açıklaması ile Arap gramerinin üçlü sınıflamasına uygun olarak ele alınmıştır. Fiil bölümü geniş ölçüde işlenmiş olan bu gramerin yenilik getiren bir özelliği de fiillerin haber kipleri (suret-i ihbariyye) ve dilek kipleri (suret-i inşâiyye) diye ikiye ayrılmış olmasıdır. Bu gramerde cümle bölümü geniş tutulmuştur. (Korkmaz, 2009, s. 111)

II

2.1. Metnin Dil Bilgisi İncelemesi

Türkçe, bir kısım varlık, nesne ve hareketleri karşılamak, yeni anlam öğeleri oluşturmak üzere kök ve ek birleşmesinden yararlanmıştır. Kelimeler arasında yönlendirici birtakım anlam ilişki ve bağlantıları kurmak, onların söz içinde anlaşılabilirliğini sağlamak için de yeni eklere başvurmuştur. Böylece ekler, ancak köklerle birleşerek birer anlam kazanabilmişlerdir. Türkçe eklemeli bir dil yapısına sahip olduğundan gerek kelime yapımında gerek kelimeleri kullanım alanına çıkararak dilin işletilmesinde eklerin çok geniş ve önemli bir payı vardır. Türkiye Türkçesinin yapısını kavrayabilmek için ondaki ek sisteminin yapı ve işleyiş özelliklerini de iyi bilmek gerekir.

Tezimiz Abdurrahman Fevzi Efendi'nin 1882 yılında yazdığı Türk dilinin yapısını, kurallarını, okunuşunu anlatan Türkçe dil bilgisi kaynaklarına öncülük eden Mikyasu'l Lisan Kıstasu'l Beyan adlı eser üzerine yapılmıştır. Eserin 164. ve 174. sayfaları ele alınarak Arapça köklerden üretilen, ancak Türkçenin yapısına göre tespit edilen yapım ve çekim ekleri incelenmiş ve örneklerle desteklenmiştir. Eserdeki bu ekler altı ana başlık altında incelenmiştir: ism – i mensub, kelimât – ı musaggara, fiilden yapılmış isimler, sayılar, isim cümlesi ve fiil cümlesi.

- **İsm- i mensûb**

Metnin 164. – 167. sayfaları arasında ism – i mensûb konusu işlenmiştir. İsm – i mensûb ilgi ismidir. Türkiye Türkçesinde ilgi ismi denilince isimden isim yapan ekler ile yapılmış isimler anlaşılır.

1- +II, +IU

Türkiye Türkçesinin her isme gelebilen ve isimden isim ve sıfat türeten en işlek eklerden biridir. İsimlerden bazen de sıfatlardan “sahip olma, üzerinde bulundurma, o özelliği taşıma, ilgili yetkili olma” anlamlarında sıfatlar türetir.

etli, yağlı, borçlu, mürüvvetli

1.1. Adlardan “bir millete, bir kavme, bir hanedana, bir ülkeye, bir şehre, bir yere veya bir kuruluşa ait olma, bağlantılı olma” anlamı veren sıfatlar türetir.

Mekkeli, Medineli, şehirli, köylü

2-+sIz, +sUz

Bu ek isimden “yokluk, eksiklik” bildiren olumsuz anlamda sıfatlar türeten çok işlek bir ektir.

2.1. “Sahip olma, kendinde bulundurma” görevindeki sıfat türeten +II, +IU ekinin karşıtıdır. (Korkmaz, 2009, s. 64)

yerli adam, yersiz adam, yurtlu adam, yurtsuz adam

2.2. +sIz, +sUz eki pek seyrek olarak sıfatlardan da birkaç yokluk sıfatı türetmiştir.

atsız, yağsız, sakalsız, borçsuz

3- +(I)ncI, +(I)ncU

Görevi, asıl sayı isimlerinden sıra,derece ifade eden sayı isimleri yapmaktır.

birinci, ikinci, üçüncü

4- +çI, +çU

Adlara gelerek bir nesneyi, bir işi veya sanatı kendisine meslek veya uğraş olarak seçmiş olanları gösteren adlar türetir.

ekmekçi, bıçakçı

5- +cI, +cU

Eklendiği söze “sahiplik” anlamı katan adlar yapar.

sucu, uncu, deveci

6- +lAn- < +lA- n

+lA ekiyle kurulmuş geçişli ve geçişsiz fiillerin bazıları –n- dönüşlülük ekiyle genişletilerek +lAn- biçiminde kaynaşmış ve birleşik ek oluşturmuştur. (Korkmaz, 2009, s. 119)

kuşkullan-, kuşkullandı, kuşkullanmamalı

7- -ku,

Fiilin gösterdiği hareketle ilgili çeşitli nesneleri karşılar.

uyu – ku / uyku

8- +sUl

Addan benzerlik fiili türeten +sI, +sU ekiyle fiilden ad türeten –l ekinin kaynaşmasından oluşan bu birleşik ek de dilimizde birkaç kelime bırakmış ölü eklerdendir. Addan ilgi sıfatları türetmiştir.

yoksul (yohsul) adam

9- +Ilk, +IUk

Genellikle adlardan ve sıfatlardan adlar türeten bu ek çok işlek kapsamlıdır.

9.1. +Ilk, +IUk eki, eklendiği kelimeye “tahsis, bir şey için” anlamı veren adlar türetir.

bayramlık, gecelik

9.2. +Ilk, +IUk eki sayı, ad ve sıfatlardan “bir arada olmayı, gruplanmayı gösteren” adlar türetir.

beşlik, onluk

9.3. +Ilk, +IUk eki, bir nesnenin doğadaki bolluğunu, toplu olarak bulunduğu yeri gösteren adlar da yapar.

ekinlik, taşlık, bataklık

9.4. +Ilk, +IUk eki, “bir şey için” anlamıyla tahsis işlevli alet adları yapar.

ellik, sabunluk

9.5. +Ilk, +IUk eki, ad ve sıfatlara gelerek, onları genelleştiren yaygınlaştıran nitelikte soyut adlar türetir.

korkaklık, ürkeklik

10-+dIrIk, +dUrUk

Bu ek –n, –l ünsüzleri sonuçlanan insan ve hayvanlara ait organ adlarına gelerek “tutan, durduran” anlamında işin yapılmasını sağlayan araç ve gereç gibi adlar türetmiştir.

boyunduruk

11- +sAl

İşlek olmayan bu ek eklendiği sözcüğe yer anlamı verir.

kumsal

12- +ki

İyelik veya aitlik bildirir. Bu ek ad kök ve gövdelerine doğrudan doğruya geldiği gibi, adların ilgi ve bulunma durum ekleri almış biçimlerinden sonra da gelir. Ek, içinde bulunma ve aitlik bildirir. (Korkmaz, 2009, s. 263)

öteki, beriki, karşıki, benimki, seninki

13- +cIl, +cUl

Ünlü ve ünsüz uyumlarına bağlı vurgulu az işlek bir ektir. Eklendiği isme “bir şeye düşkünlük, alışkanlık, bağımlılık, benzerlik” katan ad ve sıfatlar türetir.

13.1. Bir şeye yakınlık, sevecenlik veya düşkünlük gösteren sıfatlar türetir.

adamcıl

13.2. Bitki ve hayvan adlarına eklenerek bu bitkiyi yemeye düşkünlük gösteren hayvan adları türetir.

yılcıl arıcıl, tavşancıl

13.3. İsim ve sıfatlardan türetilmiştir.

ölümcül

14- -(y)IcI, -(y)UcU

Her türlü fiil kök ve gövdelerine getirilerek ad ve sıfat türetir. Geçişli fiillere getirilmesi geçişsizlere oranla daha yaygındır.

Fiilin gösterdiği işi, bir özellik olarak taşıyan sıfatlar türetir.

yazıcı, okuyucu

15- -k,-Uk,-Ik

Geçişli geçişsiz tek ve çok heceli fiillere gelerek sıfat ve ad türetir.

15.1. –k eki ünlü ile biten fiil kök ve gövdelerine eklendiğinde kendini gösteren ünlü çarpışmasını önlemek için, araya bir koruyucu ünsüz almadan eklenmiştir.

soğuk, ılık, uzak

15.2.- Ik,-Uk Eki tek ve çok heceli fiil kök ve gövdelerinden yapılmış tamamlanmış bir işin ürünü olan adlarda türetir.

donuk

16-+gIl, +gUl

İşlek olmayan bu ek, ilgi ifade eder. Bu ek, asıl varlığını Türkçeleştirme çalışmalarında botanik ve zooloji alanına giren bitki ve hayvan ailelerini gösterir.

kuşgil, kuş cinsini belirtir; kargül, kır ismine gelir.

- **Kelimât – ı musaggara**

Metnin 167. ve 171. sayfaları arasında kelimât-ı musaggara konusu işlenmiştir.

Kelimât-ı musaggara, küçültme isimleridir. Türkiye Türkçesinde küçültme, isimlere ve sıfatlara gelen eklerle olur.

İsimlerde Küçültme: Küçültme ve miktarda azlık +cIk, +cUk ekiyle yapılır. Bu küçültme eki aynı zamanda sevgi, şefkat ve acıma anlamı ifade eder.

Sıfatlarda Küçültme: Nitelik sıfatları, bazı ekler alarak kendilerinden sonra gelen adların anlamlarında bir “küçültme” bir “azaltma” meydana getirirler. Sıfatlara yeni bir işlev yükleyen bu ekler küçültme ekleri denir.

1- +cA

Eşitlik, benzerlik ve karşılaştırma görevinde bir ad çekimi eki olan +cA eki kalıplaşma yoluyla sınıf değiştirerek zamanla bir yapım ekine de dönüşmüştür. Yapım eki olarak sıfat, zarf ve adlar türetir.

1.1. +cA eki sıfatlara ve sıfat olarak kullanılan sözlere “olarak” anlamı katan pekiştirme işlevinde tarz zarfları yapar. (Korkmaz, 2009, s. 37)

güzelce, tarikince

1.2. Sıfatlara ve sıfat olarak kullanılan sözlere gelerek eklendiği kelimeye ‘’oldukça’’ anlamı katan, benzerlik ve azlık işlevinde küçültme sıfatları yapar.

yoksulca, akılsızca, yağsızca

2- +cAk

2.1. Küçültme, sevgi ve tahsis işleviyle sıfat, zarf ve adlar türetir. Sıfatlardan pekiştirilmiş küçültme sıfatları türetir.

donucak, soğucak, yavrucak, küçücek

3- +cIk, +cUk

Bu ek adlara ve sıfatlara küçültme, pekiştirme, sevgi ve acıma ifadesi katar. Ayrıca adlar da türetmektedir.

gözecik, devecik, çobancık

4- +(I)msA, +sA +(U)msA-

4.1. Bu ek +(I)m / +(U)m +sA- ekinin kaynaşmasından oluşmuş bir birleşik ektir. (Korkmaz, 2009, s. 124)

Bu ek “öyle sayma, gibi görme” anlamında benzerlik gösterir. Ad kök ve gövdeleriyle bazı zamir ve sıfatlardan türemiştir.

acımsa-, ekşimse-, tatlımsa-, azımsa-

5- -msA-

İşlek olmayan bir fiilden fiil yapma ekidir. Bu ek -msA – isimden fiil yapma ekinden benzetme yolu ile fiile geçmiş olmalıdır. (Ergin, 2000, s.215)

gülümse

6- +mtrak

Bu ek gibilik, benzerlik, yakınlık gösteren tat ve özellikle renk adlarından sıfatlar türeten bir ektir.

ekşimtırak, karamtrak, acımtrak

7- +rAk

Eski Türkçede ve Eski Anadolu Türkçesinde işlek bir ek olarak sıfatlardan, karşılaştırma sıfatları türetir.

ufarak, küçürek

8- +çIl, +çUl

Ünlü ve ünsüz uyumlarına bağlı ve vurgulu az işlek bir ektir. Eklendiği ada; bir şeye düşkünlük, alışkanlık, bağımlılık, benzerlik işlevleri katan ad ve sıfatlar türetir.

8.1. Eklendiği isme “benzerlik, yakınlık” işlevi katar.

akçıl “beyazımtırak”, kırçıl “kırımtrak”

9- +şIn

Renk isimlerinde kullanılır, yakınlık, benzerlik ifade eder.

sarışın

10- +cAğIz

Bu ek +cAk ekinin yine bir pekiştirme eki olan +Az > +Iz ekiyle genişletilmesinden oluşmuş bir birleşik ektir. Adlardan ve ad niteliğinde olan sözcüklerden küçültme, sevgi ve acıma ifadesi veren adlar türetir. (Korkmaz, 2009, s. 41)

buncağız, kızcağız, çobancağız

11- DİkçA, - DUKçA

-dİk, -dUk sıfat fiil ekinin +çA zarf türetme ekiyle kaynaşmasından oluşmuş işlek bir zarf fiil eki olarak kullanılır. “-dığđ sürece, -dığđ zaman” anlamı veren ve bir işin art arda veya belirli aralıklarla tekrarlandığını gösterir.

okudukça, söyledikçe söylemedikçe

12- -AsI

Eski Anadolu Türkçesinde çok işlek bir sıfat-fiil eki olan bu ek, Türkiyye Türkçesinde kalıp halinde bazı ifadeler bırakarak kaybolmuştur.

12.1. Yönelme durumu ekiyle genişletilmiş olarak zarf görevi yapar.

Batasya gitti. Veresiye aldı.

12.2. İyelik ekiyle birlikte kullanılır.

Söyleyesim geldi. Azımsayasımız geldi.

13- +mAn

Bu ek, sıfatlardan kişileri niteleyen sıfatlar türetir. Eklendiğı kelimeye “abartma, aşırılık” işlevi katar.

Delişmen, danışmen

14- +sA-

+sA- eki ad kök ve gövdelerinden eklendiğı ada karşı istek ve ihtiyaç bildiren fiiller türetir.

ağsa, tatlımsa, azımsa

15- -mA-

Fiil kök ve gövdelerinden olumsuz fiiller türeten bir ektir. -mA- eki kendinden sonra herhangi bir yapım eki almaz.

ağlama-, söyleme-, kınama-

16--sI, -sU

Sıfat ve adlar türetir, geleceğe yönelmiş, ihtiyaç, gereklilik bildirir.

Söylesim geldi.

17- -mIk

Bu ek bir veya iki heceli geçişli fiilden ad türeten ve işlek olmayan bir ektir. Bıraktığı örnekler işlev bakımından daha çok fiilin gösterdiği işin sonucu olan artıklık, küçüklük ve parça anlamlı adlar türetmiştir.

karamık

18-+cAsInA

Yapıca +cA eşitlik durumu ekinin, üçüncü şahıs iyelik ve yönelme durumu ekiyle birleşmesinden oluşur. Ekin türettiği zarf-fiil, bağlı bulunduğu fiildeki hareketin tarzını bildirir.

düşercesine, öldürürcesine

19- +Aç

Eklendiği kelimeye büyütme ve küçültme işlevi katan vurgulu bir ektir. Ad ve sıfat niteliğindedir.

topaç

- **Fiilden yapılmış isimler**

Metnin 170 ve 172 sayfaları arasında fiilden isim yapılmış ekler konusu işlenmiştir.

Fiilden isim türeten ekler fiil kök ve gövdelerine veya isim kök ve gövdelerinden oluşturulmuş fiil gövdelerine getirilen eklerdir. İsim kökenli sözler doğadaki somut, soyut varlık ve nesneleri bütünüyle karşılayamadığı için, dil bir kısım nesne ve kavramları harekete dayandırarak karşılama yolunu benimsemiştir. Bu gruptaki bir kısım ekler doğrudan doğruya soyut ve somut nesne adı türeten eklerdir. (Korkmaz, 2009, s.67)

1- -Am

İşlek olmayan sadece birkaç kelime bırakmış olan eklerden biridir. İşlevi, bir hareketin, bir bütünün parçasını bildiren adlar türetmiştir.

yazam

2- -mAk

Fiilin mastar biçimi diye de adlandırılan bu ek fiildeki soyut hareketleri isim biçimine sokan bir ektir. Geçişli geçişsiz, olumlu olumsuz her türlü fiil kök ve gövdelerine gelerek geçici kılış adları türetir. Bundan dolayı dildeki fiil sayısınınca geniş olan bir kullanım alanı ve işlekliği vardır.

bakmak, gelmek, uğraşmak

3- -(y)ArAk

-(y)A zarf-fiil ekinin -rAk karşılaştırma ekiyle genişletilmesinden oluşmuş işlek bir zarf-fiil ekidir. Tek ve çok heceli fiil kök ve gövdelerine eklenip zarfları oluşturur.

ağlayarak, gülerek

4- -mA

Aslında bir isim-fiil ekidir. Yapı bakımından –mA kılış adındaki son ses –k’sının ünlüler arasında yumuşayıp kaybolmasından oluşmuştur. –mA eki de –mA k eki gibi her fiile gelebilen bir işleklik gösterir. Yalnız –mA k eki fiillerin hareket durumundaki adlarını oluşturduğu, dolayısıyla bir hareket bildirdiği halde –mA eki bir hareketi canlandırmaz. Fiilin gösterdiği oluş, kılış ve durumları yalın birer iş olarak belirten adlar yapar.

uyuma, çıkma

• Sayı İsimleri

Adlar, varlık ve nesnelerin yalnız kendisini değil, sayı ve miktarlarını da bildirdikleri için, dillerde bir de sayı kategorisi oluşmuştur. Türkiye Türkçesinde sayı bildiren sözler, yalın veya çekim ekleri alarak yalnız başlarına kullanıldıklarında somut veya somut birer ad niteliğindedir.(Kormaz, 2009, s.255)

1- Esmâ- i a’dâd: Sayı isimleri

bir, iki, üç, dört

2- Esmâ- i a’dâd-ı müfrede: Tek rakamlı sayılar

bir, üç, beş

3- Esmâ-i a’dâd-ı mürekkebe: Birden çok rakamlı sayılar

on bir, yüz on, iki bin

4- Esmâ-i usul-i a’dâd: Asıl sayı isimleri

seksen, doksan

- **İsim Cümleleri**

1- Mürekkebi – i izafi: Belirtili isim tamlaması

Belirtili ad tamlaması, tamlayan adın sonuna ilgi durumu eki tamlanan ismin sonuna da üçüncü şahıs iyelik eki getirilerek yapılan tamlama türüdür. (Korkmaz, 2009, s. 271)

benim efendim, bizim ağamız, onun efendisi, onların efendileri (Abdurrahman Fevzi, 1882, s. 171)

2- Muzâfun ileyh: İlgi hali eki (+In, +Un, +nIn, +nUn)

İlgi durumu eklendiği ad ile başka bir ad arasında sahiplik, ilgi bağı kurma durumudur. Adlardaki ilgi durumu, ilgi durumu ekiyle karşılanır. İlgi durumu eki, ünsüzle biten ad kök ve gövdelerinden sonra +In, +Un; ünlüyle bitenlerden sonra +nIn, +nUn biçimindedir. (Korkmaz, 2009, s. 269)

senin efendin, şunların devesi, gölün kenarı (Abdurrahman Fevzi, 1882, s. 171)

3- Muzaf: Tamlanan iyelik eki

İyelik ekleri adın karşıladığı varlığın kime veya neye ait olduğunu bildiren, sahiplik gösteren adlar ile adlar arasında bağlantı kuran eklerdir. İyelik ekleri bir varlığın ben, sen, o, biz, siz, onlar gibi şahıslara ait olduğunu ve sahipliğini gösteren eklerdir.

gölün kenarı, onun çulu (Abdurrahman Fevzi, 1882, s. 171)

4- İzafet – i hasis: Belirtisiz isim tamlaması

Bu tamlamada tamlayan ad eksiz yani yalın durumdadır; fakat tamlanan ad üçüncü şahıs iyelik eki almıştır.

baş ağrısı, paşa kapısı, at çulu (Abdurrahman Fevzi, 1882, s. 171)

5- Zamir – i munfasıl: Şahıs zamirleri

Şahıs zamirleri, varlıkları kişi olarak temsil eder ve kişi adlarının yerine geçer. Bunların birincisi konuşan veya konuşanlar: ben, biz; ikincisi, kendisine söz söyleyen veya söylenenler: sen, siz; üçüncüsü de sözü edilen şahıs, nesne veya şahısları karşılayan: o, onlar (Korkmaz, 2009, s. 405)

6- İsm – i işaret: İşaret zamirleri

İşaret zamirleri, varlıkları işaret ederek, göstererek karşılayan zamirlerdir. İşaret, zamanda, mekânda ve tasavvurda uzaklık ve yakınlık kavramına bağlı olduğundan, konuşana oranla bu ve bunlar en yakında, şu ve şunlar biraz daha uzakta, o ve onlar da uzakta olan varlıkları göstermek için kullanılır. (Korkmaz, 2009, s. 421)

bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar. Bunun, şunun, bunların, şunların devesi (Abdurrahman Fevzi, 1882, s. 171)

7- Zamir – i müstetir: Örtülü zamir, gizli özne

Telaaffuzda ya da yazıda görülmeyip fiilde ve isimde var olduğu düşünülen zamir.

mürüvvetliyim, Osmanlıyız, köylüsün, mürüvetsizsin (Abdurrahman Fevzi, 1882, s. 166)

8- Zamir- i gaib: Üçüncü şahıs eki

Aidiyet bildirir.

Osmanlı, evi, evleri (Abdurrahman Fevzi, 1882, s. 167)

9 -Haber: Yüklem

Ek fiilin öteki fiillerden yani asıl fiillerden farklı olarak yalnızca bildirme niteliğinde dört kipi vardır. Bunlar, geniş zaman, şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş

zaman ve şart kipleridir. Asıl fiillerde olduğu gibi bu ek fiilde de kip ve zaman kavramı zaman ekleri ile karşılanır. (Korkmaz, 2009, s. 703)

Geniş zaman kipi aynı zamanda şimdiki zaman kavramını da içine aldığından bu eklerin yardımcı fiil kanalı ile adlarla birleşen çekimi, aynı zamanda şimdiki zamanı karşılayan birer bildirme eki niteliğindedir. Bundan dolayı adlara gelen kişi ekleri bildirme ekleri diye adlandırılmıştır. (Korkmaz, 2009, s. 703)

Ek fiilinin kip ve şahıs ekleri ile kaynaşmasından oluşmuş bildirme ekleri şunlardır:

Teklik

Birinci şahıs: -Im / -Um

İkinci şahıs: -sIn / -sUn

Üçüncü şahıs: -DIr / -Dur

Çokluk

-Iz / -Uz

-sInIz / sUnUz

-DIr / -Ar /-DUr / Ar

Ben söylerim. Siz dinlemezsiniz. Sen okuyucusun. Sen güzelsin. Biz dilsiziz. Cümlemiz böyleyiz. Ben yazarım. Benim yazılarıım. Yağlısın. Şöylesin. Böylesin. Yazar adamım. Yazılan adamım. Aradığın kimse benim. (Abdurrahman Fevzi, 1882, s. 173)

13-Edat – ı Haber: Bildirme eki (-DIr, -Dur)

Ek fiilin geniş zamanın üçüncü şahıs çekimlerinde kullanılır. Bu ek eski Türkçedeki tur- yardımcı fiilinin geniş zaman çekiminden tur-ur > dur- ur > -DIr / -Dur değişimine uğramış – DIr / -DUr ve –DIr -lAr, -DUr – lAr ekleridir. (Korkmaz, 2009, s. 703)

Bu fiil geniş zaman olumlu, olumsuz ve sorulu çekimlerinde kullanılır. –DIr, -DUr eki eklendiği ad ve ad soylu kelimeleri yargı bildiren birer yükleme dönüştürür. (Korkmaz, 2009, s. 703)

Dünkü gelen adamdır. Ömer kalandır. Bekir korkartır. (Abdurrahman Fevzi, 1882, s. 172)

-Dİr, -DUr bildirme eki, bu temel görevi dışında çekimli fiillerde daha başka bazı görevler de yüklenmiştir.

-Dİr, -DUr bildirme eki çekimli durumdaki bazı kiplerin bütün şahısları üzerine de gelerek, bunlara kullanım özelliklerine göre yine ya “kesinlik” ve “pekiştirme” ya da “belki” “ihtimal ki” “umulur ki” anlamlarıyla tahmin ve beklentiyi güçlendirme işlevi kazandırır. (Korkmaz, 2009, s. 728)

Sen söyleyeceksindir. Zeyd belki biz bilmiyoruzdur. Belki söylemiyorsundur sen.

(Abdurrahman Fevzi, 1882, s. 173)

- **Fiil Cümleleri**

Ef’âl: Fiiller

İş, oluş, hareket bildiren, zaman ve nisbet ifade eden kelime.

-gel-, -yaz-, -koş- (Abdurrahman Fevzi, 1882, s. 168)

A-Bildirme Kipleri

1- Mazi – i mahsusı’n nisbe: Görülen Geçmiş Zaman

-Dİ, -DU

Görülen geçmiş zaman kipi fiildeki oluş ve kılışın söylendiği andan yani içinde bulunulan zamanda, daha önceki zamanda bitmiş, tamamlanmış olduğunu gösteren bir zaman kesimini içine alır.

koştı, yazdın, gitti (Abdurrahman Fevzi, 1882, s. 168)

2- Fiil – i müstakbel: Gelecek Zaman

-AcAk

Bu kip henüz gerçekleşmemiş bulunan; ancak fiilin gösterdiği oluş ve kılışın gelecekteki bir zaman kesiminde mutlaka gerçekleşeceğini bildiren bir kiptir.

Sen söyleyeceksin.Söylemeyeceksiniz. (Abdurrahman Fevzi, 1882, s. 173)

3- Fiil – i hâl: Şimdiki ve Geniş Zaman

3.1. Müstakbel mercû'n nisbe: Geniş Zaman

-r, -(ı)r, -(u)r, -Ar

Geniş zaman kipi geçmişten geleceğe uzanan geniş bir zaman kesimindeki oluş ve kılışları içine alır. Her üç zaman arasında gidip gelen bir esnekliğe sahiptir.

Gelir gelmez.Ben söylerim.Sen anlamzsın. (Abdurrahman Fevzi, 1882, s. 173)

3.2. Şimdiki zaman

-(ı)yor

Şimdiki zaman kipi fiilin gösterdiği oluş ve kılışın içinde bulunulan zamanda başladığını ve sürmekte olduğunu gösteren kiptir.

söylüyorsun, söylemiyorsun (Abdurrahman Fevzi, 1882, s. 168)

B-Tasarlama Kipleri

1- Fiil – i emr: Emir kipi

Emir kipi, yapılması istenen işi kesinliğe bağlayarak emir biçiminde ifade eden bir gramer kalıbıdır. Bu kalıpta kip ekleri ile şahıs ekleri iç içe girmiştir. Fiil kök veya gövdesine

getirilen kip eki aynı zamanda şahsı da karşıladığından, kipe ayrıca şahıs ekleri getirilmez.

Yalnız üçüncü şahıs çokluk çekimi, üçüncü şahıs teklik çekimindeki kip ekine bir –lAr çokluk ekinin getirilmesiyle karşılanır. (Korkmaz, 2009, ss. 665, 666)

Sen söyle. Zeyd gelsin.(Abdurrahman Fevzi, 1882, s. 173)

2- Sıfat – ı meçhul: Edilgen çatı

Etken fiillerden –(I)l- , -(U)l ve –(I)n, -(U)n- ekleri ile kurulan fiiller edilgen fiillerdir.

Bu fiillerin oluşturduğu çatı da edilgen çatıdır.

Edilgen çatının asıl eki –(I)l- / -(U)l- ‘dur. Ancak bu ek ünlü ile ve –l ünsüzü ile biten fiillere gelmediği için böyle durumlarda doğacak ses uyumsuzluğunu önlemek üzere edilgenlik eki olarak –(I)n- / -(U)n ünsüzü kullanılır. (Korkmaz, 2009, s. 546)

İsmin okunma. İş görülsün.Söz söylensin. (Abdurrahman Fevzi, 1882, s. 173)

3- Fiil – i meçhul: Edilgen fiil

Öznesi belli olmayan bir çatı türüdür. Edilgen çatı’da özne aktif değil, pasiftir. Meçhul çatı’da ise özne gerçekten bilinmemektedir. Cümle öznesizdir. Edilgen çatı, geçişli fiilden kurulduğu halde, meçhul çatılar geçişsiz fiilden yine aynı şartlara bağlı –(I)l- / -(U)l- ve –(I)n- / -(U)n- ekleri ile kurulur.

Zey’de gülünür. Hastaya bakılır. (Abdurrahman Fevzi, 1882, s. 173)

GRAMER TERİMLERİ

A

a'dad: sayılar

aded: sayı

Arabi: Arapça

Arabiyye: bk Arabi

B

Basit: yalın, türememiş

C

Câmid: Kök, kelime, türememiş

Cem:Çokluk

Cem- i gaîb: Üçüncü çokluk şahıs

Cümle: Cümle

Cümle-i fiiliye: Fiil cümlesi

Cümle-i ismiyye: İsim cümlesi

E

Edat: Ek

Edat-i emri hazır: Fiil kök veya gövdesi emir, ikinci teklik şahıs

Edat-i emr-i hazır-i musaggar: Küçültme anlamlı isimden fiil yapma eki (-msa,-sa)

Edat-i ismi-i mensub: İlgi anlamı veren isimden isim yapma eki

Edat- i ism- i zaman- i fiil: Zarf fiil eki

Edat-i izafet: İsim tamlamalarında kullanılan ilgi hali eki ve iyelik eki

Edat-i masdariyyet: Mastar eki

Edat- i mübalağa-i ism-i mensub: Mübalağa anlamı kalıcı ilgi ismi eki (-cIl, -cUl)

Edat- i müstakbel: Gelecek zaman eki

Edat-i sıfat: Sıfat anlamı fiilden isim yapma eki

Edat-i sıfat-i hadese: Sıfat fiil eki

Edat-i sıfat-i sabite: Kalıcı sıfat yapan fiilden isim yapma eki

Edat-i tahsis: İlgi hali eki

Edat-i taklil: Azaltma ifade eden fiilden isim yapma eki

Edat-i tasgîr: Küçültme eki

Edavât: Edatlar, ekler

Edavat-i ma'ânî: Yapım ekleri

Ef'al: Fiiller

Ef'âl - i mechûle: Edilgen fiiller

Emr-i gaib: Üçüncü şahıs emir

Emr-i hazır: İkinci teklik şahıs emir fiil veya gövdesi

Emr-i hazır edatı: Fiil kök veya gövdelerine getirilen yapım ekleri

Esmâ: İsimler

Esmâ-i a'dâd: Sayı isimleri

Esmâ-i a'dâd-i mübhem: Belirsiz sayı isimleri

Esmâ-i a'dâd-i müfrede: Tek rakamlı sayılar

Esmâ-i a'dâd-i mürekkebe: Birden çok rakamlı sayılar

Esmâ-i müştak: Türemiş isimler

Esmâ-i sıfat: Sıfat

F

Fiil: İş, oluş, hareket bildiren sözcüklerdir

Fiil-i emir: Emir zamanı

Fiil-i hal: Şimdiki ve geniş zaman

Fiil-i mazi: Geçmiş zaman

Fiil-i müstakbel: Gelecek zaman

Fiil-i nakıs: i- fiil (ek eylem)

G

Gaib: Üçüncü şahıs

Gramer: Dil bilgisi

H

Haber: İsim cümlesinde yüklem

Harf: Ek

Harf-i haber: Yüklemde kullanılan ekler

Harf-i izafet: ismin ilgi, tamlama hal eki

Hurûf: Harfler

Hurûf-i Arabiyye: Arap harfleri

Hurûf-i Farsiyye: Farsçada kullanılan harfler

Huûf-i lâhika: Eklenen sesler

Hurûf-i mahzûf: Düşürülmüş sesler

İ

İsm: İsim, ad

İsm-i fiil: Fiilden yapılmış kalıcı isim

İsm-i işaret: İşaret ismi (işaret sıfat ve zamiri)

İsm-i mavsûf: Fiilden yapılmış isim

İsm-i mensub: Aitlik ismi

İsm-i mensub edatı: Aitlik ifade eden, isimden isim yapma eki

İsm-i mensub-i vasfi: Aitlik sıfatı

İsm-i musaggar: Küçültme ismi

İsm-i müddet: Zaman ismi

İsm-i müsned ileyh: Özne

İsm-i müştak: Türemiş isim

İzafet: Tamlama

K

Kaf-i nûnyye: Nazal n

Kelâm:Söz

Kelimât: Kelimeler

Kelimat-ı musaggara: Küçültme eki almış kelimeler

M

Ma’ani: Anlamlar

Maklûb: Değiştirilmiş ses

Marife zamiri: İyelik eki

Masâdir:Mastarlar, isim fiiller

Masdar: Mastar, isi

Mazi: Geçmiş zaman

Maz-i mahsûsu’n- nisbe: Görülen geçmiş zaman

Mensub-i bi’s-sîga: Bir işi yapanı gösteren isimden isim yapım eki

Musaggara: Küçültme ismi

Muzâf: Tamlanan

Muzâf-ileyh: Tamlayan

Muzammirât: Zamirler

Mübalâğ-a-i ism-i masdar: Fiilden yapılmış kalıcı isimler

Mübalâğ-a-i sıfat hadese: Sıfat fiil

Müfred-i gaib: 3. Tekil şahıs

Müsned: Yüklem

Müsned bih: nesne

Müsned ileyh: özne

Müstakbel: gelecek zaman

Müstakbel-i meczumu'n- nisbe: gelecek zaman

Mütakbel-i mercu'n-nisbe: geniş zaman

S

Sıfat:Sıfat

Sıfat-i hadese: Sıfat-fiil

Sıfat-ı sabite: Türemiş sıfat

T

Tasgîr: Küçültme

Türkî: Türkçe

Türkiyye: bk. Türkî

Z

Zamâ'ir: Zamirler, iyelik ekleri

Zamâ'ir-i munfasıla: Şahıs zamirleri

Zamâ'ir-i muttasıla: İyelik ekleri

Zamâ'ir-i muzaf ileyhâ: İyelik ekleri

Zamâ'ir-i mûsned: İyelik ekleri

Zaman-i hâl: Şimdiki zaman

Zaman-i mazi: Geçmiş zaman

Zaman-i müstakbel: Gelecek zaman

Zamir-i bariz: Şahıs zamirleri

Zamir-i cem'u'l- cem: İkinci çokluk şahıs iyelik eki (+nIz, +nUz)

Zamir-i gaib: Üçüncü şahıs iyelik eki

Zamir-i gaib-i muzâf ileyh: Üçüncü şahıs iyelik ekleri

Zamir-i munfasıl: Şahıs zamiri

Zamir-i muttasıl: İyelik eki

Zamir-i muttasıl-ı muzâf ileyh: İyelik eki

Zamir-i muzâf: İyelik eki

Zamir-i müsned ileyh: Şahıs zamiri

TIPKIBASIM

تعریف مذکور در مسبقان اولدینگی اوزره اسم منسوب اون نوعدر ❖ نوع اول ❖ مارالذکر اون نوع ادوات انتسابدن (لی) یا (لو) حرفیله .مطرف اولان اسم منسوبدر اشونوع اسم منسوب ایکی صنفدر ❖ صنف اول ❖ شول اسم منسوبدر که آخرنده کی (لی یا لو) حرفی انجی ذوی العقولدن برذاتک یا مولد و منشائی اولان مکانه و یا خود ملجائی اولان برمتبوع ذیشانه منسوبیتنی افاده ایده (مکملی مدبتهلی شهرلی کویلو اورالی بورالی عثمانلی پاشالی) کبی بوصف اسم منسوبده واقع (لی) یا (لو) حرفنک مؤداسی اولان نسبت لسان عربده یا مشدده و لسان فارسیده یا ساکنه ایله تأدیبه اولنور (مکی عثمانی) کبی ❖ مهم ❖ اگر ذوی العقولدن بشقه برذاتی منشائی اولان مکانه نسبت قصد اولنورسه اولمکانه موضوع اولان اسم حرف اضافت و تخصیص اولان کاف ساکنه نونیه ضم والحق اولنور (بوات بغدادک میوه اطهنگ) کبی ❖ صنف ثانی ❖ شول اسم منسوبدر که آخرنده کی (لی) یا (لو) حرفی ذوی العقولدن و غیریدن برذاتک یا جزئه و یا حال و وضعنه و یا تابع و مصاحبنه و یا ممنوکنه من جهة الوجود انتساب وتعلقنی افاده ایده (اتلی باغلی صفالی بورجلو مروتنلی آتلی اوشاقلی اولی بارقلی عزلی آتوونلی کومشلی) کبی بوصف اسم منسوبده کی (لی) یا (لو) حرفنک مدلولی اولان نسبت لسان عربده صیغه صفت ایله و (ذو) اسمیله و لسان فارسیده (مندور وین) حرفیله تأدیبه اولنور (لجیم شعبیم مدیون مقول ذومال مروتمند هزور زرین سیمین) کبی ❖ تنبیه ❖ لام نسبتک ماقبلنده کی حرف متحرک یا مفتوح و یا مکسور ایسه لام مذکوره مکسور قلندینگی (مکملی دولتی عنایتلی) کبی و مضموم ایسه لام مذکوره مضموم قلندینگی (کویلو بورجلو) کبی بین البلغا واقع اولان محاوره و مکالدهدن ظاهر اولور ❖ نوع ثانی ❖ (سز) حرفیله مطرف اولان اسم منسوبدر حرف مرقوم یه ذوی العقولدن و غیریدن برذاتک یا جزئه و یا حال و وضعنه و یا تابع و مصاحبنه و یا مملوکنه من جهة العدم منسوبیتنی افاده ایده (اتسز باغسز صفالسز کیمه سز مروتمسز بورجسز) کبی اشبو حرفنک مؤداسی اولان نسبت عدیه لسان عربده (یا مصاحب و لا نافیله) مجموعه لسان فارسیده ادوات تفسیدن (بی) حرفیله تأدیبه اولنور (لایحسوز اکل المینه بلا ضروره) (یکم) کبی ❖ مهم ❖ (سز) حرفنک لاحق اولدینگی اسمک مدلولی ایله نوع اولک صنف ثانیسنده کی (لی) یا (لو) حرفنک لاحق اولدینگی اسمک مدلولی منسوب اولان ذاتک جزئی و یا وضعی و یا تابعی و یا مملوکی اولوب اول ذاتک مدلول مذکوره نسبتی جهات مرقومه دندولایی اولسی لازم اولغله بونوع اسم منسوب صنف ثانی مرقومک عدمی قسمی اولور قالدیکه نوع اولک صنف اولنده کی (لی) یا (لو) حرفنک لاحق اولدینگی اسمک مدلولی منسوب اولان ذاتک مولد و منشائی و یا ملجائی اولقی و اولذاتک مدلول مذکوره نسبتی مولد و ملجائی اولدینگی جهتدن اولقی بحسب السماع واجب اولغین (یرلی آدم) ترکیبسنده کی آدمک (یر) اسمنک مدلولی اولان مکانه نسبتی اکر اولمکان آدم مرقومه مولد اولدینگی جهتدن اولورسه (یرلی) اسمی اسم منسوبدن نوع اولک صنف اولندن اولوب ماقبلنده (بیانجی آدم) دینور اکر اولمکان آدم مرقومه ملک اولدینگی جهتدن اولورسه (یرلی) اسمی نوع اولک صنف ثانیسنندن اولوب ماقبلنده (یرسز آدم) دینور (یرلی یوردلی آدم یرسز یوردسز آدم) کبی ❖ نوع ثالث ❖ (ایجی) حرفیله مطرف اولان اسم منسوبدر بونوع اسم منسوب دخی ایکی صنفدر ❖ صنف اول ❖ (ایجی) حرفنک لاحق اولدینگی اسملر اسماء اعداد و اعداددن کنایه اولان (ایلک قاج) اسمیدر زیرا (ایجی) حرفی اسماء مرقومه به لاحق اولدینگی صورتده معدود مرتبیدن واحد اخیر و یا اول بولنان ذات مهمهنگ اول اسمانک مدلولاتی اولان اعداد منسوبیتنی افاده ایده شوقدرکه مبالغه صفت حادثه باینده بالناسبه بیان اولدینگی اوزره (ایجی) حرفنک مدلولی اولان نسبتده مبالغه اولغین اولیالغهددن تجرید اولندینغند علامت اولهرق اسماء اعداد ایله (ایجی) حرفنک میانری نون زائده مجتلبه ایله توسیط اولنمشدر (برنجی ایکنجی اوجنجی ایکنجی قاجنجی) کبی اشبو صنفده کی (ایجی) حرفنک مدلولی اولان نسبت لسان عربده اسماء

اعداده جارمى اولان فاعل وزنى اليه ولسان فارسيدہ اسماء اعدادك اواخرته لاحق اولان ميم ساكنه اليه تأديه اولور (واحد ثانی ثالث رابع دوم سوم چارم) کبی بوصورنده فاعل وزننده اولان اسماء اعداد عربيه منسوب بالصيغه انواعندن نوع ديكر اولمش اولديغى مستبان اولغله ائمه لغت عربيدك اسماء اعداد مرقومدنك صيغه سنى ايکي وجه اوزره تأويل وتوجيهلرته احتياج اولديغى ظاهر و نمایان اولور ﴿ صنف ثانی ﴾ (ايکي) حرفك لاحق اولديغى اسماء اعدادك غيرى اولاندر ﴿ ايکي ﴾ حرفي بوصورنده لاحق اولديغى اسماءك مدلولاتنه متعلق عملر اليه تقيد واشتغال ايدين ذواته اطلاق اولغله اولذواتك مدلولات مذکورده على وجه المبالغه تعلق واتسابلرى اولمش اولور ﴿ اشبو صنف اسم منسوبده کي ﴾ (ايکي) حرفك مدلولى اولان نسبت لسان عربده مبالغه فاعل اوزانندن (فعال) وزنيه ولسان فارسيدہ (کر) حرفيله تأديه اولور ﴿ ايکي ﴾ (ايکي) بجاقي دوه جي خباز سکان جبال کاردرک شمشيرکر (کبی) ﴿ تنبيه ﴾ ﴿ ايکي ﴾ حرفي اسماء اعدادو غيره لاحق اولوب ايکي صنف اسم منسوب اداقي اولديغى کبی امر حاضر مفردہ دخی لاحق اولوب مبالغه صفت حادثه اداقي اولديغى واستمره لاحق اولديغى صورنده اول اسملر کرک ساکن الآخر کرک منحرک الآخر اولسون اولحرفك همزه سنى کسره سبله يله حذف واجب ايديکي (صوحى اونجى رنجى ايکنجى) کبی و امر حاضر لاحق اولديغى صورنده اگر امر مذکور ساکن الآخر ايسه حرف مرقومك همزه سنى حذف و کسره سنى حرف اخبر ساکنه نقل واجب ايديکي (بازيجى) کبی و اگر منحرک الآخر ايسه حرف مرقومك همزه سنى ياه قلب لازم ولازب ايديکي (اوقوبيجى) کبی مبالغه صفت حادثه وحروف مقلوبه بابلرندن ظاهر وآشکار اولور ﴿ نوع رابع ﴾ ناه ساکنه اليه مصدره (تاج) حرفيله مطرف اولان اسم منسوبدر (صفر تاج) کبی ﴿ ايکي ﴾ حرف مذکور بحسب الاستقراء ائجق صفر اسمنه لاحق اولوب مستاسنى حفظ ورعيله مشغول ومقيد اولان ذات مبهديه اطلاق اولغله ذات مرقومك اولسمايه تعلق واتسابى اولمش اولور ﴿ نوع خامس ﴾ (جل) حرفيله مطرف اولان اسم منسوبدر ﴿ ايکي ﴾ حرف مرقوم بحسب السماع يا اسماء صفته لاحق اولور و يا خود اسماء اخره لاحق اولور اگر اسماء صفته لاحق اولورسه اول اسماءك متضمن اولديغى صفتى تقييل و تصغير ايتكله باب آتى الذکرده قيد اولديغى اوزره ادوات تصغيردن اولور (الجل قيرجل) کبی (الجده قيرجده) معنارينه درر و اگر اسماء صفتك غيرى استمره لاحق اولورسه اول اسملر حرف مرقومك حقوق وانضماميله مدلولاتنه متعلق عملر اليه طبعاً تقيد واشتغال ايدين ذواته اطلاق اولغله و بوجهنسله حرف مرقوم ذوات مرقومدنك مدلولات مذکورده به تعلق واتسابلرى افاده و اشعار ايتکين اداة اسم منسوب اولور (ملوشانجل ييلانجل باتجل آدجل اولوجل) کبی قالدیکه (بالجل) اسمى (بالجلين) اسمندن بحرف کبی توهم اولورسه دهه بالقي اسمى ترکی وچين اسمى فارسى اولغين من جهة اللغة مختلف ايکي اسمندن مرکب اولقى خلاف اصل ايديکي وارسته قيد اتهاسدر ﴿ نوع سادس ﴾ (قل) حرفيله مطرف اولان اسم منسوبدر ﴿ ايکي ﴾ حرف مرقوم دخی بحسب الاستقراء ياقوش اسمنه لاحق اولور (قوشقل) کبی و يا خود اسماء صفات والواندن قير اسمنه لاحق اولور (قيرقل) کبی که عربيدى اسمطسدر اگر (قوش) اسمنه لاحق اولورسه قوش اسمى (قل) حرفيله يله قوش جنسك اشهر اوصافى اولان خوف ووحشت ودهشت و حزم اليه مجسول اولديغى خفت و لوم وصفيله منصف اولان ذات مبهديه اطلاق اولغله و بوجهنسله (قل) حرفي ذات مرقومدنك قوش جنسك تعلق واتسابى افاده و اشعار ايتکين اداة اسم منسوب اولور (بونك اوقوسى قوشقل) کبی ﴿ اشبو اسم منسوبدن اخريته حروف امريه دن (لن) حرفنى الخاق اليه امر حاضر اصاغه واول امردن دخی مشتقات امريه افراغ اولور (قوشقلان قوشقلندى قوشقلنمه دلى) کبی و اگر (قير) اسمنه لاحق اولورسه حرف مرقوم (جل) حرفي کبی اول اسمك متضمن اولديغى وصفى تقييل ايتكله اداة تصغير اولور ﴿ نوع سابع ﴾ (سال) حرفيله مطرف اولان اسم منسوبدر ﴿ ايکي ﴾ حرف مرقوم

بحسب الاستقراء انجق (قوم) اسمته لاحق اولوب مدلوله برارض مسمدك تعلقی و انسابی افاده و اشعار ايتكله
اداء اسم منسوب اولور (قومسال ر) كبی قومی بر معنائه در ﴿ نوع ثامن ﴾ (سول) حرفیه مطرف
اولان اسم منسوب در حرف مرقوم به بحسب الاستقراء انجق یوق اسمته لاحق اولوب مدلوله بر ذلک تعلقی
و انسابی افاده ايتكله اداء اسم منسوب اولور (یوقسول آدم) كبی بوضوح (یوقسه) لفظی (یوخسه) صورتده
یازلیق خطا اولدیغی كبی (یوقسول) اسمی دخی (یوخسول) صورتده یازلیق خطا اولوش اولور ﴿ نوع ناسع ﴾
(كو) حرفیه مطرف اولان اسم منسوب در حرف مرقوم انجق (قاره) اسمته لاحق اولوب مدلوله زمائدن و غیرین
بر ذلک انساب و تعلقی اشعار ايتكله اداء اسم منسوب اولور (قاره كو كیه قاره كو هوا) كبی ﴿ نوع عاشر ﴾
(لق یا لك) حرفیه مطرف اولان اسم منسوب در معلوم اوله كه حرفین مرقومین هر یی مقصد اولك ايتكی باشد
ذكر اولدیغی اوزره بعض صورتده اداء مصدریت اولور (قور قافللق اور ككلك) كبی و بعض صورتده معنای
مصدریت تأکید ادائی اولور (یازمقلق سوبله مكلك) كبی و بعض صورتده اداء مبالغه اسم مكان عین اولور
(طاشلق اكنلك) كبی و بعض صورتده اداء مبالغه مكان فعل اولور (باتلق باتلقلق) كبی و بعض صورتده
اداء اسم مكان مخصوص اولور (صایونلق لك) كبی و بعض صورتده لاحق اولدیغی اسمك مدلولاته ذات
مسمدك صور معتبردن بر صورتله تعلقی و انسابی افاده و اشعار ايتكله اداء اسم منسوب اولور (ایلق یاللق
كیه لك كوندوز لك بیر املق بشلك اونلق) كبی ایشو نوع اسم منسوب ادائی اولان (لق یا لك) حرفك
مدلولی اولان نسبت انسان عربده انجق یا نسبه مشرده ايله و لسان فارسیده یا ساكنه نسبه و الف و هاء ریمیه
ايله تأدیة اولور (شهریه سنویه لیلیه نهاریه یومیه ضعیفه شتایه قراضی قراچا یکساله کوساله) كبی
﴿ مهمات اولی ﴾ اسماء منسوبه لك انواع عشره سندن نوع اولك صفت تأبسی نوع ثانی و سادس و سابع
و ثامن و تسع صفت ثابته مثلی (لك) حرفك اوله دخولی و (رقی) و (یا) (رك) حرفك آخریه خلوی و (دن)
حرفك تعلقی ايله منفصل و آتی البدان ادوات تصغیردن (جد) حرفك خلویله مصغر اولدقندن نشقه اولصفته
من جهة المعنی متقارب اولملا (لك یاغلی یاغیزجد یورا اورادن قومسال یوقسولق اویقوسمی قوشلیقه قاره كورق)
كبی صنف مذکور ايله انواع خسه مذکوره اسم منسوب و صنف ثانی اسمیه و شخص نوع مبالغه اسم منسوب
و صنف ثانی اسمیه و اوچینچی نوعك صنف اولی منسوب بالصیغه اسمیه و صنف تأبسی ايله نوع رابع مبالغه منسوب
بالصیغه اسمیه و نوع اولك صنف اولی ايله نوع عاشر ساده اسم منسوب اسمیه تعمیمه و توسیع اولمشدر كه وجوه تعمیمه
تعريفات سابقه دن مستبان اولور ﴿ مهمه ثانیة ﴾ اسماء منسوبه لك یجمع انواعها و صغرند صفت مثلی هم ذات
مهمه به و هم اولذلك افرادندن موصوفه نسبت معتبر اولغله ثابتن خبر واقع اولوب موصوفی مذکور اولسان
اسم منسوبه ضمیر مستتر غالی اعتبار لازم اولور بوضوح (عثمانلی یز مرونی م) مثلی اسماء منسوبه به
متكلم عنوانی (وكوبلوسك و مروتمزسك) مثلیله مخاطب عنوانی اطلاق بطریق الجواز اولدیغی كبی (عثمانلی
شهر لیلر) مثلیله دخی غائب عنوانی اطلاق بطریق الجواز اولور ﴿ مهمه ثالثه ﴾ اسماء منسوبه عربیه و تركیه
و فارسیه صفات عربیه و تركیه و فارسیه مثلی ماده لری اعتبارله منسوبه بانه و هیئت لری اعتبارله منسوب الیه اولان
موصوفه و نسبت قیامیه و صغیه دلالت انجری جهتیه اسماء منسوبه بحسب الاصطلاح اسماء منسوب الیه اولغین
اسماء مرقومه لك مدلوله (منسوب) و اصلی اولان اسمك مدلوله (منسوب الیه) اطلاق بطریق الفه اولور
بوضوح منسوب دیمك صور معتبردن بر صورتله متعلق دیمك اولور ﴿ مهمه رابعه ﴾ معلوم اوله كه بعض
استعماله كوره (بیلكچد) اسمی و بعض استعماله كوره (بیلكچاك) اسمی بحسب اصل الوضع یلكه منسوب و مخصوص
ذات مهمه معنائه اسم منسوب و اخرلندی (جد جك) حرف لری اداء اسم منسوب اولمشرا سنده مؤخرأ یلكه
طاقیلان الت معروفیه نقل و تخصیص اولمش اولدقندن و (كوندوز) اسمی فی الاصل كونه یعنی كونه منسوب

و متعلق ذات مبهم افرادندن زمان مبهم معنای اسم منسوب و آخرندگی (دوز) حرفی اداة اسم منسوب ايسوده
 مؤخرأ كولك طوغدسيه غروي اراسته کی منذ زمان محدوده نقل اولنش اولديغندن (ويوندرقي) اسمی دخی به
 بحسب اصل الوضع بيونه منسوب و متعلق شی معنای اسم منسوب و آخرندگی (دوق) حرفی اداة اسم منسوب
 ايسوده مؤخرأ قوشوم اوکوزلرينک بيونه بکوزيلان الت معروفه به نقل و تخصیص اولنش اولديغندن و بوجهله
 اسماء ثلثه مرقومه تک مفهوميگنده موصوفه نسبت قالدیغندن اگرچه مقصد اولت ايکنجی باینده حروف معانی
 تعداد و معانی بی بیان صرسته حروف ثلثه مذکوره وضع اوله نظراً اداة اسم منسوب عنوانیه قید و ضبط اولنشله
 ايسوده اولطرف اولان مطرف اولان اسماء ثلثه مرقومه سبب مذکوره بناءً بوياده ترك اولنشله قالدیکه اولطرف اولان
 اکثر اقرارنده مستعمل اولان (على کل يك اوغلی کل) کبی اسمی علی به بک اوغله من جهة النسب و یان جهة السبب
 منسوب و متعلق اولان ذاتر معنای اسم منسوب و (کل) حرفی اداة اسم منسوب اولغله (کل) حرفیه مطرف اولان
 اسم دخی اسماء منسوبه انواعندن نوع آخر اولديغنی امر آشکار ايسوده بومثلی اسمی یعنی (کل) حرفیه مطرف اولان
 اعلام و القاب هم دارالافاده مستعمل اولديغندن و همده (کل) لفظی (شکی سنکی) مثالیرده واقع (کی)
 لفظی کبی اسماء کنویه دن اولقی احتمالی اولديغندن بونوع اسم دخی ترك اولنشله * ايکنجی یل * کلمات
 مصغره تک اقسام و احکامی بیاننده در معلوم اوله که کلمه مصغره شول کلمه در که آخرینه (جق یا جک) جده جل
 قل شین شین مترق یا مترک سه سه سی) حرفی اولان برینک حقوق و انضمامیه بامدلول مطابقیغندن و بامدلول
 تضمینیغندن اقل و اصغر معنایه دلالت ایده (قوزوجق دوه جک کوزجک طارقیجک اقبیل قیرجل قیرقل
 صاریشین دلیشین قاره مترق اکشیرک از بیه کولومسه بییه آغده کولومسه به سیری کلدی) کبی
 ایدی قریف مذکورندن مستفاد اولديغنی اوزره کلمات مصغره دخی اسماء منسوبه مثلی اون نوعدر * نوع اول *
 (جق یا جک) حرفیه مطرف اولان مصغردر بودخی ایکی صغدر * صنف اول * شول اسمدر که آخرینه
 (جق یا جک) حرفک حقوقیه مدلول مطابقیغندن بامقدارندن و یا شرف و قدرندن اقل و اصغر معنایه بالمطابقه
 دلالت ایده بوصف اسم مصغر صفاتک و اسم منسوب و صفتک غیری اسمدرن مأخوذ و مشتق اولور (چوبانیق
 قوزوجق دوه جک شوراجق بوراجق اوراجق) کبی * خصیصه * اداة میل و شفقت اولان زاء ساکنه بی
 انجق بوصف مصغردن (بونجق شونجق اونجق فرجق) مصغریه بحسب السماع الحاق واجب و ماعدالریسه
 بحسب القیاس الحاق جائز اولور (بونجغاز شونجغاز اونجغاز فرجغاز چوبانجق چوبانجغاز دوه جکاز)
 کبی * تیه * (بو شو) اسم اشارتلی ايله (او) ضمیریه (جق) حرفی لاحق اولديغنی و فته
 یئرینی فصل ایچون نون ساکنه بختلله زامده بی بحسب السماع الحاق واجب ایدی حروف بختله بایندن
 و (جق جک) حرفیه زاء ساکنه و جویاً و جوازا لاحق اولديغنی و فته دخی اجتماع ساکنین علی غیر حده
 بخدورینی دفع ایچون اولطرف اولان آخرنده کی قاف و کافی قصه ايله تحریک لازم کلدیکی و تحریک سیبله قافی
 غینه و کافی غین مرقفه اولان کاف رخویه قلب لازم و لازب ایدی هم حروف مقلوبه بایندن و هم امثله "مسروده"
 سالفه دن ظاهر و آشکار اولور * صنف ثانی * شول اسمدر که آخرینه (جق یا جک) حرفک حقوقیه
 مدلول تضمینی اولان و صفندن اقل و اصغر و صغه بالتضمین دلالت ایده بوصف اسم مصغر حسب السماع صفات
 ادواتندن قاف و کاف ساکنه لردن برله مطرف اولان صفاتدن مأخوذ و مشتق اولور شوقدر که حروف محدوفه
 باینده ذکر اولنديغنی اوزره اسم مصغر مذکور تخفیف ایچون کندیسنده کی صفت اداتی اولان قاف و کاف
 ساکنه بی حذف لازم اولور (اوزاق اوزاجق دونوک دونوجک صوغوق صوغوجق کوچوک کوچوجک)
 کبی * تیه * بوصف مصغره (جق جک) حرفی برینک ماقبلاری مفتوح اولورسه اولطرف اولان جیمیزی
 کالاول مکسور اولديغنی (اوزاجق اراجق) کبی و ماقبلاری مضموم و یا مکسور اولورسه اولطرف اولان کسره لری

فعله به تبدیل اولدیفی (صوغوجی کوچوچک ازینک) کی استعمالات واقعدهن مسبقان اولور
 نوع ثانی ﴿ (جه) حرفیله مطرف اولان اسم مصغردر معلوم اوله که (جه) حرفی یاصفت ثابته به
 و مبالغه صفت ثابته به و اسماء صفاته و اسم منسوب وصنی به لاحق اولور و یا موصول حرفندن قاف و یا کاف
 ساکندهک خلوقیه نسبتدن منسلح اولان ماضی محسوس التسمیه لاحق اولور و یا خودکلمات سائر به لاحق
 اولور اگر صفت ثابته به و مبالغه صفت ثابته به و اسماء صفاته و اسم منسوب وصنی به لاحق اولور ایسه
 حرف مرقوم اشبو اقسام اربعه تک متضمن اولدقزی معایندن انجق وصنی تقلیل و تصغیر اتمکله اداة تصغیر
 وصف اولور (طارقینجه آدم دونکجه قاره جه قوروجه یاغلیجه بالیجه عقلنجه) کی و اگر ماضی
 مرقومه لاحق اولور سه اولماضینک متضمن اولدیفی حدتک کنسیدی حقیقه و یا حکماً ولی ایدن امر و ماضی
 و فعل حالی و مستقبلدن هر رینک متضمن اولدیفی حدتک وقوعه دیگر متضمن اولدیفی زمانک جیع اجزاسنده
 سببیتی افاده اتمکله اداة عموم افعال اولور (سوله دیکه سوله زید سوله دیکه سن دیکه بن سوله دیکه سن سوله مدک
 بکر او قودقجه زیدده او قومش بن او قومدقجه سن او قومد مشک بن سوله مدیکه سن سوله میورسک سز سوله
 میجکسک سنده سوله ملی) کی تکیم ماه مصدریه ایله نسبتدن وزماندن منسلح اولان ماضی به داخل اولان
 (کل) اسمی اداة عموم افعال اولور (کلاکتبت کتبت) کی (بن یازدقجه سن یازدک) معنایه دره اگر کلمات
 سائر به لاحق اولور سه اکثر صورته اداة تمیز اولور (زید خویجه ابو قیافجه کونودر بوخانه بنجه سنجده
 اونجه بوراجده اوراجده شوله جه بوله جه بیک غروش ایدر بونک انسانجه می بودر زید دوشرجده سنده قوشدی
 آئی اولدورورجه سنده قوشردی) کی و بعضی صورته اداة حال اولور (زید عمرو ایله یله جه کتیدی) کی
 و خاصه (یلک) اسمیه لاحق اولدیفی صورته باب سابقده ذکر اولدیفی اوزره اداة اسم منسوب اولور
 نوع ثالث ﴿ (جل) حرفیله مطرف اولان اسم مصغردر ابعدی باب سابقده ذکر اولدیفی اوزره (جل)
 حرفی بحسب السماع اسماء صفاته لاحق اولدیفی صورته متضمن اولدقزی اوصافی تقلیل و تصغیر اتمکله اداة
 تصغیر وصف اولور (اچل قیرجل کویکل) کی (اچیه قیرجه کویکه) دیکدر و اسماء صفاتک غیر
 اسمه لاحق اولدیفی صورته اول غیر کرک مشتق کرک غیر مشتق اولسون مداولنه بذاتک تعلق و انسابی اشعار
 اتمکله اداة اسم منسوب اولور (اولویجل ادمجل ییلانجل طوشانجل بالیجل) کی ﴿ نوع رابع ﴿
 (قل) حرفیله مطرف اولان اسم مصغردر بودخی باب سابقده ذکر اولدیفی اوزره یا اسماء صفاتندن (قیر) اسمیه
 لاحق اولور و یاغیری اسمندن (قوش) اسمیه لاحق اولور اگر (قیر) اسمیه لاحق اولور سه متضمن اولدیفی
 حدتی تقلیل اتمکله مارالذکر (جل) حرفی کی اداة تصغیر وصف اولور (قیرقل) کی عربجه می اشمطدر
 و اگر قوش اسمیه لاحق اولور سه اداة اسم منسوب اولور (قوشقل) کی ﴿ نوع خامس ﴿ (شین)
 حرفیله مطرف اولان اسم مصغردر حرف مرقوم بحسب السماع اسماء صفاتندن (صاری) اسمیه لاحق اولوب
 متضمن اولدیفی وصنی تقلیل اتمکله اداة تصغیر وصف اولور (صاریشین) کی ﴿ نوع سادس ﴿ شین
 ساکنه ایله مصدر (شین) حرفیله مطرف اولان اسم مصغردر اشبو حرفدن بحسب السماع اسماء صفاتندن انجق
 (دل) اسمیه لاحق اولوب متضمن اولدیفی وصنی تقلیل اتمکله اداة تصغیر وصف اولور (دلشین) کی
 ﴿ نوع سابع ﴿ میم ساکنه ایله مصدر (مرق یا مرق) حرفیله مصدر اولان اسم مصغردر ابعدی حرفین مرقومین
 اسماء صفاتندن و اسم منسوب وصفیدن بحسب السماع بعض متحرک الآخره لاحق اولوب متضمن اولدقزی اوصافی
 تقلیل اتمکله اداة تصغیر وصف اولور (آجیمترق اکشیمترق قاره مرق صاری مرق طانیمترق) کی ﴿ نهمیه ﴿
 (مرق) حرفی (قاره) اسمیه لاحق اولدیفی صورته حرف مذکوردهن هم بالکز راه ساکنه بی و هم راه ساکنه ایله
 یله تاه مکسوره بی حذف و کسره سی میم ساکنه به نقل جائز اولدیفی (قاره متی قاره متی) کی حروف محذوفه

بایستن ظاهر و آشکار اولور بو صورتده نیا ناندن سیاه بر نیات معروفک اسمی اولان (قارمهقی) کلمه سی فی الاصل اسم مصغر اولمش اولور ﴿ نوع ثامن ﴾ ینہ میب ساکنه ابله مصدر (سه) حرفیله مطرف اولان امر حاضر مصغر و امر مذکور دن مشتق اولان افعال و صفات و اسماء مصغره در یونوع مصغر نوع اول مثالی ایکی مصغر ﴿ صنف اول ﴾ شول امر حاضر مجرد در که آخرینه (سه) حرفک الحاق و انضمامیله متضمن اولدیغی حدث مطلوب و مأمور به دن اقل و اصغر حدی متضمن اوله (کولومسه) امری و مجبور الاستعمال اولان (قیامسه سوبله سه اغله سه) امری کبی ابعدی (کولومسه) امر دن مقصد نالده کی ابواب دن مستبان اولدیغی اوزره هم مشتقات قیاسیه اواعدن مصادر و افعال و صفت حادثه و مبالغه صفت حادثه و هم مشتقات جماعیه اواعدن کاف ساکنه ابله مصدر مبالغه صفت ثابته اصاغه اولدیغی کبی (قیامسه) امر دن دخی اصاغه و افراغ اولور (کولومسه مک کولومسه بور کولومسه یان کولومسه مک قیامسه مقی قیامسه بور قیامسه یان قیامسه مقی) کبی اما (سوبله سه) امر دن اتبعی مبالغه صفت ثابته مذکوره و (اغله سه) امر دن هم مبالغه صفت ثابته مذکوره و هم آخرنده کی فقهده کی کسریه تبدیل ابله صفت ثابته اصاغه و افراغ اولور (سوبله سه مک آدم اغله سه مقی کیمه اغله سی اغله سی سوبله بور) کبی بو صورتده دار السلطنه سینه سکنه مک (سوبله سه مک) مقانده (سوبله سه مک) دیمیری لفظاً و معنأ قیاسه مخالف اولور ﴿ صنف ثانی ﴾ شول اسم صفت و اسم منسوب و صغیر در که آخرینه (سه) حرفک حقوق و انضمامیله متضمن اولدیغی او صاف دن اقل و اصغر او صافی طلی و امری متضمن اوله (ازیمسه) امریله مجبور الاستعمال اولان (اجیمه اکشیمه دلیمه صاریمه طانلیمه) امری کبی ابعدی (ازیمسه) امر دن اتبعی مشتقات قیاسیه و (اجیمه اکشیمه) امر دن هم مشتقات قیاسیه و هم آخرنده کی فقهده کی کسریه تبدیل ابله صفت ثابته اصاغه اولور (ازیمه مقی ازیمه بور ازیمه یان اجیمه مقی اکشیمه مک اجیمه دی اکشیمه مش اجیمه اکشیمه شیلر) کبی و (صاریمه) امر دن آخرینه قاف ساکنه مک حقوقله اسم موصوف اخذ اولور (صاریمه مقی) کبی و (طانلیمه) امر دن هم مشتقات قیاسیه و هم مشتقات جماعیه دن ایکی درلو صفت ثابته اخذ اولور (طانلیمه دی طانلیمه مقی طانلیمه رشی) کبی ﴿ تبیه ﴾ (سه) حرفی امر حاضر لاقی اولدیغی صورتده حروف مقیره الاحداث اواعدن اداة تصغیر حدث و وصف اولدیغی و اسم صغره و اسم منسوب و معنی به لاقی اولدیغی صورتده حروف امریه اواعدن ینہ اداة تصغیر و وصف اولدیغی تعریفین سابقین و مقصد اوکات ایکنی بایستن ظاهر و آشکار اولور ﴿ نوع ناسع ﴾ (سه) حرفیله مطرف اولان امر حاضر مصغر در بودخی ایکی مصغر ﴿ صنف اول ﴾ شول امر حاضر در که آخرینه (سه) حرفک حقوق و انضمامیله متضمن اولدیغی حدث دن اقل و اصغر حدی متضمن اولان امر حاضر در بو صنف مصغر بحسب السماع اتبعی (آغ) امر دن مشتق اولور (آغسه) کبی ازاجق اغ معنایه در پس مقصد نالک مشق اولدیغی ابواب دن مستبان اولدیغی اوزره (اغسه) امر دن هم مشتقات قیاسیه و هم مشتقات جماعیه دن صفت ثابته اصاغه و افراغ اولور (اغسه مقی اغسه مقی) کبی ﴿ صنف ثانی ﴾ شول امر در که آخرینه (سه) حرفک حقوقله متضمن اولدیغی و صفت دن اقل و اصغر و معنی طلب و امری متضمن اوله (نیمه سکره صومسه) امریله مجبور الاستعمال اولان (نوزسه افسه کوکسه یشیلسه) امری و سارلی کبی ابعدی او امر مذکوره مک کافه سندن مشتقات قیاسیه اصاغه اولدیغی بشته مجبور الاستعمال اولان او امر دن او آخرینک فقهده کی کسریه تبدیل ابله صفت ثابته دخی اصاغه اولور (بوشی طوزمی افسی کوکسی یشیلی) کبی و (صومسه) امر دن اسم مکان مخصوص و (سکره) امر دن دخی ایکی نوع صفت ثابته اخذ و اصاغه اولور (صومس مقی سکره مک سکره) کبی ﴿ تبیه ﴾ (سه) حرفی دخی مارالذکر (سه) حرفی کبی امر حاضر لاقی اولدیغی صورتده حروف مقیره الاحداث اواعدن اداة تصغیر و وصف اولدیغی و اسم صفت ابله اسم منسوب و معنی به

لاحة را ایدنی صورتده حروف امر یه دن به اداة تصغیر و سفت اولدینی امر یقین سابقیندن و مقصد اولت ایدنی
 یاندن ظاهر و آشکار اولور ❖ نوع ناشر ❖ موصول حرفی اولان (آه) حرفیه نسبتندن و زمانندن بالکایه
 منسلح اولدندن صکره (سی) حرفیه مطلق اولان امم مصغر در (سوله سیم کادی باله سی به کیندی ویره سی به
 آلدی) کی ایدنی (سی) حرفی امر مذکورک فی الاصل متضمن اولدینی نسبت امر یه دن مستفاد اولان
 معنی ملکی تقلیل و تصغیر اتمکله اداة تصغیر طلب اولور ❖ مهم ❖ امر مصغر مذکور موصول حرفی
 اولان (آه) حرفیه نسبت امر یه دن و زمانندن بالکایه منسلح اولمله بحسب السماع یا مقول غیر لازم التعقل اولور
 یعنی (آه) مقول اولور مار الذکر امشله دن (باله سی به کیندی ویره سی به آلدی) مثالی کی و یاخود
 آخریه مختار متصله مضاف الیه اتمکله شریطیه (کل) امرندن مشتق اولان افعالندن مفرد غایبه فاعل اولور
 (سوله سیم کادی اغده سیک کایور کولومسه به سی کلش از یسمه به سیز کادی بنجه به سکر کلش
 کولومسه به سیزی کایور) کی ❖ تنبیهات ❖ ❖ تنبیه اول ❖ امشله مذکورده دن مثلاً (بونلرک
 کولومسه به سیزی کادی) دیمک بونلرک از کولمکه از استکلی کادی دیمک اولدینندن (سه) حرفی (کول)
 امرینک متضمن اولدینی حدی و (سی) حرفی امر مذکورک فی الاصل متضمن اولدینی نسبت امر یه دن مستفاد
 معنی ملکی تقلیل و تصغیر ایدنی ظاهر و آشکار اولور ❖ تنبیه ثانی ❖ (کولومسه به سیزی) کله سنک
 اصلی (کولومسه به سی) اولوب و (کولومسه به سی) کله سنک اصلی دخی (کولومسه به سیزی) اولوب مثال
 اولده واقع (سی) ضمیرینک سینی حذف و کمره سی راه ساکنه به نقل اولدینی و مثال ثانیه اجتماع مثلاً کر اهیده
 پناه (سی) ضمیرینک سینی کمره سوله به یله حذف و تقدیر اولدینی حروف مقلوبه و محذوفه یاندن ظاهر و نمایان
 اولور ❖ خصیصه ❖ (جل قل شین شمن مرقی یامزک) حرفیه مطلق اولان اسماء مصغره و (سه
 سه) حرفیه مصغر اولان امر حاضرندن مشتق صفت ثابته مصغره و (جه) حرفیه از سرنو تصغیر جاز اولور
 محذوفه قیر قلمه صاریشیمه دیشیمه اجمیر قله اکثریکه طالیقه فقه دلیسکجه اغده فقه) کی بوصورده
 لسان عربده واقع اسماء مصغره و (المصغر لایصغر) مقادیرده از سرنو تصغیر جاز اولدینی اوزان تصغیری محافظه
 متناع اولدینندن نشأت ایش ایدنی مستبان اولور

❖ خاتمه ❖

مرکبات کلامیه دنک فعلندن بشقه اجزاء اصلیه سندن اولان مبتدا و خبر نوعلرینک و ایکیشتر قسمی مشتمل فاعل و نائب فاعل
 نوعلرینک و اجزاء زائده سندن اولوب متعلقات فعلندن مهود اولان اون بر نوع مفاعلات و بش قسمی مشتمل حال نوعیه
 مجیز نوعنک اون ییدی یاده احوالمری بیانده در ❖ توطئه ❖ کلام شول لفظ مرکبده که مسند و مسند الیهی مشتمل اولمله
 سابعه سکوت صحیح اوله اگر مسند الیه مبتدا و مسند خبر اولور سه کلام جمله استیده اولور و اگر مسند الیه بافاعل
 و یا نائب فاعل اولوب مسند دخی فعل اولور سه کلام جمله فعلیه اولور اولمله لکرک خبریه اولسونلر (بوزید در
 بوله یلورم) کی کرک انشاییه اولسونلر (زید بوزید بوزید میدر سوله کشتی بوسوله سه بولای سوله به ییدی بلکه
 سوله رنک سوله سونده بشقه لازم دکل سوله مدیده حالیه کورمده) کی و کذا مسند الیهی و مسنددن هر بری
 دخی کرک مفرد اولسون کرک آتی البیان مرکبات ایدمک بری اولسون ایدنی مرکب و لو بحسب اصل الوضع
 مفهومیده مستقل کلدن مرکب اولان لفظندن عبارت اولمله بش قسمه تقسیم اولنشدن ❖ قسم اول ❖ مرکب
 استنادی یعنی سالف البیان کلامدر ❖ قسم ثانی ❖ مقصد را بده مفصلاً ذکر و بیان اولتان امر حاضر
 مرکب ثانی و ثلاثی و رباعی و خماسی و بونلرذن مشتق اولان افعال سائر و مصادر و صفاتده بونلرذن افعال
 مرکبه دائماً مسند اولوب صفات مرکبه و مصادر مرکبه کاه مسند الیه و کاه مسند اوله یلور (بو آدم سوله بوب

موردی سوله بوب موردی بودی کی قسم ثالث مرکب تفیدید مرکب تفیدید شول مرکبیدر که نسبت ناقصه بی متضمن اوله نسبت مرفومه کرک قیامیه اولسون یا فاعل و یا نائب فاعل الیه صفاتین وصفات حکمده اولان اسمزدن مرکب اولانز کی (یا زان کیمده قیامیه عن کوله یاغلی ات کوزل بر) مثالی بوجده (مرکب توصیفی) دخی دینور کرک وقوعیه اولسون متعلقات فعل الیه یا فاعلین و یا معنای فعلدن مرکب اولانز کی (زیدی کور بکره یاغلی زید الیه اوغراشتی بوراده او بومه کوله کوله کلک اغله یرق کیتده چیش چیتده) کی اشبو مرکب تفیدیدخی کاه مسند الیه و کاه مسند اوله یرق مرکب استنادیدن جزو اصلی اوله یلور (بونکله اوغراشتی بو دکلدز بونک اومسی کوله زک سوله مکدر) کی قسم رابع مرکب اضافیدر مرکب اضافی شول مرکبیدر که مضاف الیه و مضافی متصل اوله مضاف الیه بحسب الحقیقه شول اسمدر که آخرینه (لام ملک و تخصیص) اسمیه معنی حرف اضافه عربیه معنائه دلالت ایدن (م ک) حرفزدن بری لاحق اوله شویله که مضاف الیه اگر (بن بز) ضمیر لری اولورسه آخرینه (م) ساکنه لاحق اولور (بنم اقدم بزم اغلار) کی و اگر ضمیر بن مذکور بنک غیری اولورسه اول غیر کرک ضمیر کرک اسم ظاهر اولسون و ضمیر دخی کرک ضمیر مخاطب کرک ضمیر غائب اولسون و اسم ظاهر دخی کرک معرفه کرک نکره اولسون آخرینه (ک) ساکنه لاحق اولور (سک اقلدک سزک اقلدیکز اولک اقلدیبی اقلدیلری اولنرک اقلدیبی اقلدیلری زیدک کوله سی کوله لری بونک شونک بونرک شونرک دومسی دوه لری ائل چولی پاشاک چاوش) کی و بحسب الصوره ضمائر متصله دن باب ضمیرده مفصلاً ذکر و بیان اولان اشبو (م ک می مر کر) ضمیر لیدر و مضاف دخی شول اسمدر که آخرینه ضمائر خمسة مذکورده دن بری لاحق اوله امانه مذکورده اولدیغی کی محصول بوکه الفاظ ترکیبک هیئات کلیه افرادیه جه واقع اولان نظام و ترتیبی الفاظ عربیه کله هیئات کلیه افرادیه جه واقع اولان نظام و ترتیبک عکسی نبینده اولدیغی کی بته الفاظ ترکیبک هیئات کلیه ترکیبیه جه بولان نظامی دخی الفاظ عربیه کله هیئات ترکیبیه جه اولان ترتیب و نظامک عکسی نبینده اولدیغندن و لغت عربیه ده ایسه مضاف الیه تأخیر واجب اولدیغندن لغت ترکیبده مضاف الیه تقدیم واجب اولوب اسم مضافک آخرینه مضاف الیه دن عبارت ضمائر متصله مضاف الیه ملحق لازم و لازب اولور بونقدیرجه مضاف الیه بحسب الحقیقه آخرینه (م ک) لاحق ضمیر لری اولان اسم متقدم و بحسب الصوره اسم متقدم مضاف الیه دن عبارت اولان ضمائر خمسة مار الذکر اولور ضابطه اولی مضاف الیه اگر معرفه اولورسه کرک ضمیر کرک اسم اشارت کرک اعلام و الناب اولسون اضافت مضافه تعریف افاده ایدر و اگر نکره اولوب آخرنده کی حرف اضافه اولان (ک) ساکنه مذکور اولورسه (ک) حرفی اداه اضافه اولدیغی کی اداه تعریف دخی اولمقین اضافهت بته تعریف افاده ایدر (آنک چولی کولک کناری دوه لک هاودی) کی و محذوف اولورسه مضاف الیه مکر اولمقین اضافهت تخصیص افاده ایدر (آت چولی کول کناری دوه هاودی پاشا قیومی آت اوشاغی دار السعادة اغایی پاشا اغریبی) کی و بوده معلوم اوله که مضاف الیه دن لاجل اشکیر حرف اضافهت حذف اولدیغی کی مضاف الیه مقصود بالا فاده اولدیغی صورته بته حذف اولنور (زید کوله سی اوقوبان کیمسددر) کی ضابطه ثانیه عند الفریقه مضافی حذف جائز اولور (بو آت کینک) سؤایله (زیدک) جوابی مثالی که تقدیر کلام (بو آت کینک آتی زیدک آتی) دیکدر فاده مرکب اضافی هم مرکب استنادینک جزو زدن مسند الیه و مسند اولمی و هم مرکب تفیدینک خبر زدن منسوب و منسوب الیه اولمی جائز اولور (آنک چولی بودر بو آنک چوانی آلاندر) کی قسم خامس مرکب تعدادیدر مرکب تعدادی شول لفظ مرکبیدر که اصول اعداددن آتی البیان صورتینک برله و یا ایکیمسبله مرکب اوله اصول اعداد بحسب الکتابه و الصوره بکری نوعدر که بونلدر (بر ایکی اوج درت یاش الی بیدی سکر مفعوز اون بکری اوتوز قری

الی الشمس یتمش سکان طغسان یوز پیک (کبی) اوندن بیکه وارنجیده دك اون بری عقود اعداد و بردن طغوزه
 وارنجیده دك طغوزی زوانه تعبیر اولنسونر قالدیکه اسماء اصول اعداددن سکسان ایله طغسان اسمطری
 حروف مقلوبه باینده یسان اولدیبغی وجهله فی الاصل (سکرز اون طغوز اون) اولوب اون اسمک همزه سی
 حذف وضعه سی زاء ساکنه لره نقل اولندقدن صکره فقهیه تبدیل اولتهرق (سکران طغوزان) اولمسلرله اسماء
 اصول اعداد بحسب التلقظ والحقیقه اون سکرز نوع اولور ایدی اصول عددک ترکیبی باضرب صورتیدر ویا
 جمع صورتیدر شوبله که مرکب عددیده اصول عدددن اگر عدد اقله دال اولان اسم تقدیم اولنورسه اول اسم
 کرک عقوددن کرک زواندن اولسون ضرب صورتی اولوب ایکیدن اوچه قدر اسماء اصول اعداددن ترکیب
 اولنور (ایکوز اوجبیک درتوز پیک) کبی پس عدد اقل (مضروب) و عدد اکثر (مضروب فیه)
 اولمقین علم حسابده عدد اقل رقم ایله و عدد اکثر اتبعی خانه ایله افاده اولنور و اگر عدد اکثره دال اولان اسم
 تقدیم اولنورسه جمع صورتی اولوب ایکیدن درده قدر اسماء اصول اعداددن ترکیب اولور (اون بر یوز اون
 ایکی پیک یوز اون اوج) کبی اشیو صورتیده اصول اعداددن هر برینی رقم ایله افاده لازم اولور قالدیکه
 مرکب عددیده هم ضرب وهم جمع صورتی اولورسه اولرکب بحسب الصوره طغوز و بحسب الحقیقه اونیر اسماء
 اصول اعداددن ترکیب اولنور (سکرز یوز سکران سکرز پیک طغوز یوز طغوزان طغوز) کبی و بوده معلوم
 اوله که معدود مرتبدن واحد اول ویا اخیری افاده ایچون اولمسیه دال اولان اسم عددک اخیریه مبالغه صفت
 حادثه و اسم منسوب بایلرنده ذکر اولنان وجه اوزره ادوات اسم منسوبدن (ایچی) حرفی الحاق اولنوب واحد
 مذکورک عدد مرقومه نسبتی اشعار اولنور شوبله که اسم عدد اگر اصول اعداددن ایسه کرک عقوددن کرک
 زواندن اولسونر اول اسمک اخیریه و اگر مرکبات عددیده دن ایسه اتبعی جزو اخیرک اخیریه نون مختلفیه فی الحاقدن
 و (ایچی) حرفک همزه سی کسره سیله حذفدن صکره اولخرف الحاق اولنور (برنجی ایکنجی اونونجی
 بشوز اون بشجی) کبی قانده مرکبات عددیه بجمع اقسامه هم مرکب اسنادیدن وهم مرکب
 تقدیدن وهم مرکب اضافیدن جزو واقع اولمسی جائز اولور برنجی باب مبدانک احوالی بیانده در
 معلوم اوله که مبداشول اسم مستدللهدر که مستدیهی اتبعی فعل اولمیه اسم مذکور کرک بحسب الحقیقه اسم اولسون
 کرک اسم حکمنده مرکبات اریعه مارالذکرک بطریق الانفراد بری و بطریق التداخل ایکیسی اوچی دردی اولسون
 (بن سنم سن بفسک بز بویه زدر سز اوله سکرز زید بومیدر دونکی کون یوز الی غروشی بکره و برن ادمک
 آزادبغی سنسک یز سز سکرز بونلدر) کبی مسمه مبداده اصل اولان معرفه اولمقدن ذکره مفیده
 اولمقدن جائز اولور (زید کله جک کوزک بر آدم کورسون دوش اوبشودن صکره اولور انسانلی بودر) کبی
 قانده مبدانک حتی صدر کلامده واقع اولمقدن مکر مبدانک خبره ویا متعلقات خبردن برینک مبدایه
 انحصارینی افاده مطلوب ویا خود خبرک ویا متعلقاتک حال و شائی اعتنا مقصود اولورسه اولنوردن و متعلقانندن
 هر برینی مبدایه اوزرینه تقدیم لازم اولور (بویه در هب عشقک دیوانه سی بونی سن یلورسک) کبی
 ایکنجی باب خبرک احوالی بیانده در معلوم اوله که خبر شول کلمه در که اخیریه مبدایه اولان مستدللهدر
 عبارت معتبر بارز ویا مستتر متصل اولدقدن صکره بجموعی مبدایه اسناد اولته اولنکله کرک اسم اولسون کرک
 بطریق الانفراد ویا بطریق التداخل مرکبات اریعه مارالذکر اولسون کرک فعل اولسون و اسم دخی کرک وضعنده
 فاعله ویا نائب فاعله نسبت معتبر اولسون یعنی معنای فعل اولسون کرک وضعنده نسبت مرقومه معتبر اولسون
 و اسناد دخی کرک اخباری اولسون کرک انشائی اولسون (زید یوز الی غروشی بکردن سزه البورن آدمدر بن
 سویه رم سز دکه مز سکر بکر اکه سون عمرو کلاندر سن اوقو یچیسک بکر قور قاندر سن کوزاسک بز دل سز
 جله مز بویه بز) کبی ایدی اگر کلمه مرقومه فعل اولورسه اخیریه متصل اولان ضمیر بارز و مستتر هم فاعل

SONSÖZ

Üzerinde çalıştığımız Abdurrahman Fevzi Efendi'nin Mikyasu'l Lisan Kıstasu'l Beyan adlı eseri Türk dilbilgisi tarihine ışık tutmuş dilbilgisi kurallarının şekillenmesini sağlamıştır. Günümüz Türk dil bilgisi kurallarına büyük katkı sağlayan ilk eserlerdendir. Mikyasü'l-Lisan Kıstasü'l Beyan Abdurrahman Fevzi Efendi tarafından kaleme alınmıştır. Yazar, eserde anlam ayırt edici noktaları belirterek, bir terim sistemi kurmaya çalışmıştır. Bu eser bugün Türkiye Türkçesinde kullandığımız dilbilgisi terimlerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Mikyasü'l- Lisan Kıstasü'l Beyan adlı eser dilbilgisinin önemli bölümleri olan, yapıbilgisini ve cümle bilgisini ayrıntılı olarak incelemiştir. Eser içeriği itibarıyla son derece önemlidir. Bugünkü yapı ve cümle bilgisi konusundaki çalışmalara kaynak olmuştur.

KAYNAKÇA

Abdurrahman Fevzi Efendi. (1882). *Mikyasu’l- Lisan Kıtasu’l Beyan*. İstanbul: Mahmud Beg.

Banguoğlu Tahsin. (1974). *Türkçenin Grameri*. İstanbul: Baha.

Bursalı Mehmet Tahir. (1914). *Osmanlı Müellifleri*. c1, s. 243-245. İstanbul.

Ergin Muharrem. (2000). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak.

Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi: *Abdurrahman Fevzi Efendi*. (2008) c.1, s. 127-129. İstanbul.

Karabacak Esra. (2012). *Ahmet Cevdet Paşa’nın Dil Bilgisi Kitapları Üzerine*, Turkish Studies, Ankara.

Korkmaz Zeynep. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak.

Özgeçmiş

Neslihan Güngör, 19 Mart 1980 tarihinde Gazimağusa’da doğdu. İlkokulu Büyük Konuk İlkokulunda, ortaokulu Mehmetçik Ortaokulunda okudu. 1997 yılında Gazimağusa Namik Kemal Lisesinden mezun oldu.2003 yılında Yakın Doğu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü tamamladı. 2003-2015 yılları arasında Türkiye’de Edebiyat öğretmenliği yaptı. 2014 yılında Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Endüstrisinde Doç. Dr. Esra Karabacak danışmanlığında Yüksek Lisansa başladı. Evli ve üç çocuk annesidir.